

Дозвольте музиці об'єднати нас. Станеться щось чудове.

Армін ван Бюрен

**ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

**Ірина ЦЮРЯК
Єлизавета РОГОВСЬКА**

**Особистісно орієнтовані технології навчання
у диригентській підготовці студентів-початківців**

*методичні рекомендації
до організації самостійної/індивідуальної роботи
студентів мистецьких спеціалізацій*

Житомир - 2022

УДК 378. 147:78

Ц

*Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного
університету імені Івана Франка*

(протокол № 8 від «27» травня 2022 р.)

Рецензенти:

- 1. Людмила Обух** – кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри мистецької освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка.
- 2. Валерій Бовсунівський** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методики викладання навчальних предметів КЗ «Житомирський ОШПО» Житомирської обласної ради.
- 3. Ростислав Хом'як** – Заслужений діяч мистецтв України, керівник естрадно-духового оркестру «Сурми Полісся» Комунального закладу «Палац культури» Житомирської міської ради.

Особистісно орієнтовані технології навчання у диригентській підготовці

Ц студентів-початківців / Уклад.: І. О. Цюряк. Є. В. Роговська. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2022. 80 с.

У методичних рекомендаціях **«Особистісно орієнтовані технології навчання у диригентській підготовці студентів-початківців»** знайшла втілення авторська програма освітньої компоненти «Хорове диригування», яка базується на особистісному підході до реалізації внутрішнього потенціалу здобувача, виявленні та розвитку його індивідуальних здібностей, свободі творчого пошуку. Методичні рекомендації розраховані на студентів, що навчаються за спеціальностями 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) та 025 Музичне мистецтво.

© Цюряк І. О., Роговська Є. В.

© Житомирський державний

університет імені Івана Франка, 2022

ЗМІСТ

Передмова	5
1. Перспективні технології фахової підготовки вчителя музичного мистецтва на основі особистісного підходу	8
2. Загальні методичні рекомендації	15
3. Інформаційний обсяг освітньої компоненти «Хорове диригування»	22
4. Основи методичної системи застосування особистісно орієнтованих технологій навчання	24
5. Методичні рекомендації до самостійної/індивідуальної роботи студентів мистецьких спеціалізації	26
5.1. Тестові завдання як засіб самоконтролю досягнень студентів	29
6. Особливості вивчення освітньої компоненти «Хорове диригування» при дистанційній формі навчання	42
6.1. Методичні рекомендації для викладачів	47
Рекомендована література	54
Додатки	56

ПЕРЕДМОВА

Методика роботи з хором спирається на багатовіковий досвід хорової творчості, виконавства, музичної педагогіки. Вітчизняна методика навчання хоровому співу має багату історію і своїм корінням сягає у давнину. Професійне хорове мистецтво відоме за часів Стародавньої Греції. Воно здавна було невід'ємною частиною відправлення релігійних культів. Перші співочі школи засновано в Римі (V століття).

Відомо, що хорова музика в Україні розвивалася у тісному зв'язку з церквою. У церкві східного обряду хоровий спів практикується без супроводу музичних інструментів, унаслідок чого українська церковна хорова музика була й довгий час залишилася музикою для хору а cappella. Саме тому в українській музиці хорова музика перейняла на себе функції, які у західноєвропейській музиці виконувала музика інструментальна. Розвиток світської хорової музики в Україні почався в першій половині XIX століття. Величезним вкладом була творчість Миколи Лисенка, на ниві оригінальної творчості, зокрема, у хорових кантатах та обробках народних пісень [Р-8].

Після Лисенка визначними творцями хорової музики були Микола Леонтович, Кирило Стеценко, Олександр Кошиць, Станіслав Людкевич, Пилип Козицький, Борис Левитський та ін. У творчості українських композиторів 1920-1960-х р. р. хорова музика відійшла на другий план, але у молодших представників сьогочасної музики (Богдана Фільц, Леся Дичко, Іван Карабиць) вона знову набирає ваги. З появою навчальних закладів, які готували хормейстерів і учителів співу, поступово стали систематизуватися і узагальнюватися методичні знання досвідчених вітчизняних хорових диригентів. Українська диригентська школа наразі досягла значних успіхів завдяки власній методиці виховання диригентів, а саме ступеневій формі освіти: музична школа, училище або коледж, консерваторія чи академія мистецтв, аспірантура), добре поставленій техніці диригування, міцній історико-теоретичній базі у поєднанні з практичною

роботою в хорових колективах. Отже, українське диригентське мистецтво, високий професійний рівень колективів, творчість вітчизняних композиторів достойно влилися у світовий музичний процес.

Діяльність сучасного вчителя музичного мистецтва (інтегрованого курсу «Мистецтво») у загальноосвітніх навчальних закладах пов'язана з навчальною та виробничою практикою. Вчитель повинен органічно поєднувати всі кращі якості педагога, музиканта, організатора та популяризатора вокально-хорового мистецтва. Використовуючи досягнення музикознавства, педагогіки та психології, хорове диригування не тільки розширює теоретичні знання здобувачів у галузі хорової культури, але й сприяє формуванню їх творчого педагогічного мислення, навичок вокально-хорової роботи.

В основу даних методичних рекомендацій покладено концепцію навчання, згідно з якою робота над отриманням і вдосконаленням професійних виконавських навичок та умінь перебуває у нерозривному зв'язку з всебічним, універсальним розвитком особистості студента, розширенням його художнього та загальнокультурного світогляду, активізацією творчого й пізнавального потенціалу.

Відомо, що основними музичними здібностями є професійний музичний слух, почуття ритму, художньо-образне мислення, рухомоторна виконавська техніка. Весь цей комплекс здібностей формується при вивченні конкретних музичних творів в умовах індивідуальної роботи у виконавському класі. У цьому процесі неабиякої значущості набуває вибір хорового репертуару. Широке ознайомлення з музикою різних часів та стилів, відповідність відібраних для роботи у класі творів з поставленими педагогічними цілями та завданнями, інтерес учнів до цих творів, індивідуальна спрямованість репертуару – все це запорука позитивних результатів загально-музичного та фахово-технічного розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва. Адже педагог повинен допомогти учням розібратися в логіці композиторського

мислення, усвідомити структурні особливості організації музичного матеріалу, перейнятися образно-поетичним змістом твору.

На сьогоднішній день ідея особистісно-орієнтованої педагогічної освіти активно прогресує. Актуальність проблеми посилюється у зв'язку з тим, що в рамках концептуальних підходів здійснюються спроби створення умов персоніфікації спеціальної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва. Проблема сьогодні полягає в тому, щоб допомогти майбутньому фахівцю засвоїти механізм практичної реалізації змісту навчального процесу, як з урахуванням інтересів та здібностей учнів, так і його особистої творчої індивідуальності. Окремі форми і методи навчання повинні поступитися цілісним педагогічним технологіям загалом і технологіям навчання – зокрема.

Освіті сьогодні необхідні не просто хороші вчителі, а вчителі-технологи, учителі-новатори, наставники з інноваційним мисленням. Це дасть змогу свідомо підвищити відповідальність як за розвиток особистості дитини, що постійно розвивається та вдосконалюється, так і музичної освіти як системи, що теж перебуває у розвитку. Оволодіння вчителем методикою впровадження особистісно орієнтованих технологій сприятиме підвищенню його педагогічної майстерності, розвитку творчих здібностей, збагаченню емоційного досвіду, пошукам нових шляхів самовдосконалення. На наш погляд, цей накопичений досвід повинен використовуватися для цілеспрямованого моделювання навчально-виховного процесу, зокрема, при розробці нових перспективних технологій, оскільки мистецтво виступає ідеальною моделлю цілісного духовного впливу на особистість.

Мета методичних рекомендацій полягає в управлінні та самоврядуванні навчальною діяльністю студентів з розвитку їх особистісних фахово-значущих компетенцій; наданні здобувачам у загальнодоступному вигляді на електронних носіях матеріалів, що забезпечують орієнтацію у специфіці програмного змісту освітньої компоненти «Хорове диригування», розуміння

основних аспектів самостійної роботи з її вивчення та успішного освоєння основних положень.

Зміст даних методичних рекомендацій базується на вимогах освітньої компоненти «Хорове диригування», що вивчається здобувачами ЗВО напрямів 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) та 025 Музичне мистецтво.

1. Перспективні технології фахової підготовки вчителя музичного мистецтва на основі особистісного підходу

Сучасний період оновлення суспільства, духовного відродження в цілому висуває комплекс нових проблем. Серед них на особливу увагу заслуговує посилення зв'язку між культурою та освітою, важливість якого зумовлена ідеєю самоцінності людської особистості, гуманістичної сутності національно орієнтованого світогляду молоді. А відтак – зростає роль учителів, педагогів, викладачів. Від того, наскільки їхні особистісні якості відповідають потребам сьогодення, значною мірою залежить подальший розвиток інтелектуального потенціалу країни. Тому дедалі більшого значення набувають культурологічні аспекти вдосконалення просвітницько-педагогічної підготовки студентів різних спеціалізацій, зокрема, майбутніх фахівців у галузі мистецької освіти. Акцентуючи увагу на цьому змісті наукових та практичних пошуків, варто підкреслити спорідненість мистецької і педагогічної діяльності. Не випадково педагоги різних часів і народів висловлювали думку про те, що педагогіка – це один із видів практичного мистецтва, а продуктивність навчання і виховання – то найвища майстерність художньої творчості.

Сьогодні історично усталені традиції мистецької освіти студентів ЗВО набувають нового соціокультурного значення. Хоча положення про наявність зв'язку між розвитком особистості та її ставленням до мистецтва стало аксіомою, воно залишається недостатньо обґрунтованим з наукової точки

зору. Експериментальні дослідження, як правило, констатують сам факт його існування, але не розкривають механізмів впливу особистісно орієнтованих технологій навчання на формування особистісної культури, які можна було б інтерпретувати в аспекті педагогічного управління цим процесом.

У практиці диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва використання різновидів технологій навчання обмежується здебільшого організацією культурного дозвілля, фаховою освітою, набуттям навичок диригентської техніки, підготовкою до естетико-виховної роботи в школі тощо. Певна річ, ці форми діяльності конче важливі для студентів усіх спеціалізацій, бо сьогодні життя потребує не лише викладачів того чи іншого предмета, а й духовних наставників молоді. Проте вони не вичерпують усіх глибинних функцій технологій навчання у формуванні особистісних якостей та педагогічної майстерності майбутніх фахівців. І тут відкривається широке поле для теоретичних і практичних пошуків.

У даному контексті представляють інтерес ідеї щодо організації підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва на основі особистісно орієнтованих технологій навчання, можливостей переносу способів взаємодії з художніми образами в галузь міжособистісного діалогу. Вони ґрунтуються на положенні про важливість у формуванні культури спілкування, педагогічної майстерності фахівця, якої не можна навчитись за підручником або звести до якоїсь суми правил. Її передумова – відвертість самого вихователя, готовність зрозуміти й прийняти дещо нове та незвичне. Саме такі особистісні якості розвиваються під впливом спілкування з художнім твором, що за своєю природою є діалогом, партнерами якого виступають не лише реальні суб'єкти, а й їх образно-художні моделі. Зазначимо, що навчання диригуванню містить у собі безліч специфічних ускладнень, зумовлених певними особливостями психологічної сфери особистості, які впливають з того, що диригування – це не лише система м'язових рухів, а й складний,

багатогранний комплекс факторів, система взаємодії диригента з музичним колективом, продуктом якої виступає його звернення до творчих партнерів.

Проблема підготовки студентів мистецьких спеціалізацій, зокрема на основі особистісно орієнтованого підходу, є на сьогодні провідною і потребує опрацювання таких технологій, які б підвищили ефективність формування особистісних якостей студентів, тобто тих якостей, що є логічним результатом навчання. Це передбачає вивчення наступних аспектів проблеми:

- обґрунтування основних напрямків розвитку культури особистості засобами диригентсько-хорового мистецтва в умовах професійної освіти;
- розробка критеріїв педагогічної діагностики ефективності застосування особистісно орієнтованих технологій навчання у процесі диригентсько-хорової підготовки.

Відповідно до зазначених напрямків ми робимо спробу розробити методикку застосування особистісно орієнтованих технологій навчання як основу розвитку індивідуальних якостей студентів.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблема застосування особистісно орієнтованих технологій навчання в процесі диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва не була предметом спеціального вивчення. Поза увагою дослідників залишилась саме методика їх впровадження, що в першу чергу може стати фундаментальним підґрунтям становлення особистості вчителя-музиканта, забезпечить більш глибоке цілісне розуміння, пізнання особистості дитини і на цій основі – її гармонійний розвиток в умовах існуючої освітньої системи.

У музично-педагогічній літературі накопичено досить широкий матеріал про розвиток співочого голосу в хоровому колективі, формування диригентсько-хорових навичок, художнього смаку, інтересу, любові до хорової музики. Проте, є недостатньою кількістю наукових досліджень та результатів практичної роботи керівників хорів щодо методики застосування

особистісно орієнтованих технологій навчання в процесі диригентсько-хорової підготовки майбутніх вчителів музики. Все це переконало нас в актуальності даної проблеми, вирішення якої може бути саме тією основою, що інтегрує всі види музично-естетичних знань, об'єднує всі компоненти вокально-хорової діяльності студента. Активно оперуючи новітніми технологіями навчання, студент вдосконалює пошукову, творчу діяльність, піднімається на новий ступінь пізнання, активізує пізнавальну діяльність, самостійність, зацікавленість у своїй роботі.

Істотна особливість музики як виду мистецтва полягає в яскраво вираженому емоційному, психофізіологічному характері впливу. Важливою умовою формування професійних якостей і умінь майбутніх вчителів музичного мистецтва є врахування в процесі диригентсько-хорової підготовки феномена особистісного підходу. Це складний структурний процес взаємопроникнення в мистецтво, що вимагає розгляду будь-якого явища з різних точок зору, а також вироблення спільного підходу до їх вивчення, уміння застосовувати знання з різних галузей у вирішенні конкретної творчої задачі, формування здатності самостійно проводити творчі дослідження; бажання активно виражати себе в якомусь виді творчості, виявляти незалежність у способі складноорганізованого пізнання мистецьких явищ.

В системі підготовки студентів мистецьких спеціалізацій особливе місце займає виховання їх музичних смаків. У них активно формуються музично-естетичні ідеали, розвиваються здібності оцінювання музичних творів. Дослідження психологів і конкретний досвід педагогів підтверджує необхідність введення їх у процес дослідницької роботи, стимулювання пошуків нових шляхів, а не використання готових результатів.

Акцентуємо, що провідним положенням у цьому аспекті виступає те, що будь-яке ставлення викладача до студента як особистості, опосередковане його ставленням до іншої людини. Це проявляється у діалоговому спілкуванні, що є особистісною формою професійних відносин. Самого факту спілкування,

на нашу думку, далеко недостатньо, щоб у них відбулися певні заплановані особистісні зміни. Зокрема, при спостереженні проведення індивідуальних занять з диригування ми з'ясували, що у практичній діяльності мали місце ситуації, коли педагог не мав чітких наукових уявлень про особистісно розвивальні можливості різних форм, видів і типів спілкування, про механізми їх функціонування та застосування тощо. Таким чином, предметом нашого аналізу виступало особистісне спілкування (особистісний діалог) під кутом зору виділення тих ситуацій, у яких можливе створення оптимальних умов для розвитку особистості. Під особистісним спілкуванням ми розуміли таку суб'єкт-суб'єктну взаємодію, де на основі обміну особистісних позицій суб'єктів можливе їх духовне зростання. Окрім цього типу спілкування ми виділяємо спілкування в сумісній діяльності.

У цьому зв'язку ми хочемо виокремити дві форми особистісного спілкування – монологічну й діалогічну. Вважаємо, що розвиток майбутнього вчителя музичного мистецтва як особистості стає можливим тільки в умовах діалогічного спілкування, що уможлиблює застосування новітніх технологій навчання, головною метою яких є взаємний та плідний розвиток особистості педагога та студентів на основі рівності в спілкуванні й партнерства в спільній діяльності. Основне завдання – надання допомоги у визначенні свого ставлення до самого себе, інших людей, навколишнього світу, своєї професійної діяльності. Концепцією технології є заперечення насильства над особистістю в процесі навчання та розвитку майбутніх фахівців.

Обґрунтуємо ці положення. Простеживши чіткий зв'язок між освітніми компонентами диригентсько-хорового циклу (хорознавство, хоровий клас, хорове диригування, практикум роботи з хором), ми з'ясували, що за монологічною формою студент виступає пасивним суб'єктом спілкування, присутність викладача на заняттях лише включає його в ситуацію діалогу. Педагог, який подає інформацію, не припускає з боку співбесідника будь-якого смислового ставлення до процесу навчання. У цих умовах майбутній

фахівець стає проекцією особистісної позиції того, хто передає професійні навички, тобто, проектує на нього те, що фактично є значущим лише для його самого. Тому цю форму особистісного спілкування ми не вважаємо за продуктивну в диригентсько-хоровій підготовці майбутнього вчителя.

Діалогічна форма, на відміну від монологічної, на нашу думку, повинна характеризуватися тим, що з боку викладача має виходити активно організуюче саме спілкування ставлення до студента, а не тільки до предмета, що вивчається. І в цьому факті криються його виховні потенції щодо розвитку особистості. Ми вважаємо, що майбутній вчитель у процесі особистісного діалогу повинен утримувати не тільки свою морально-світоглядну позицію, але й цілісно сприймати відповідну позицію педагога як можливу свою. У цьому моменті викладач для студента виступає в ролі внутрішнього регулятора при засвоєнні диригентсько-хорових знань, вмінь та навичок.

Наші спостереження при засвоєнні вище вказаних освітніх компонент диригентсько-хорового циклу виявили, що на практиці через різного роду психологічні причини (побоювання бути висміяним чи осудженим з боку товаришів, посягання на власну самооцінку, очікування відвертих критичних зауважень тощо) метою студента виступає не самовдосконалення, саморозвиток, а самозбереження свого «Я» чи самовиправдання. У цьому випадку він формально сприймає ціннісну позицію педагога, його знання та навички не відзначаються глибиною, самобутністю; вони шаблонні, стереотипні. А головне – у майбутнього фахівця не виникає внутрішньої полеміки, або ж вона деструктивна.

Все вище викладене дозволяє нам зробити висновок, що застосування особистісного підходу в процесі диригентсько-хорової підготовки сприятиме професійному зростанню майбутнього вчителя музичного мистецтва. У цьому випадку педагог має бути максимально активним щодо застосування новітніх технологій навчання, власне, організовувати, спрямовувати і керувати процесом їх реалізації на практиці, адже це значною мірою впливає на

розвиток особистості, сприяє вихованню творчого мислення, пізнавальних інтересів. Тільки те, що самостійно продумано, стає ідейною переконаністю людини, служить справі формування особистості, міцно входить у комплекс професійно значущих знань, умінь і навичок.

У підготовці студентів мистецьких спеціалізацій головне полягає не тільки в тому, щоб дати їм суму готових знань, передати оптимальний обсяг інформації, але й виробити в них уміння самостійно та творчо застосовувати отримані знання на практиці. Ми вважаємо, що одним із ефективних шляхів практичної реалізації цієї проблеми є застосування особистісно орієнтованих технологій навчання в процесі диригентсько-хорової підготовки, яке сприятиме розвитку у студентів навичок самостійного аналізу музичних творів, індивідуальної естетичної оцінки, створення виконавського художнього образу та його інтерпретації, набуття навичок суб'єкт-суб'єктних стосунків. Адже всі ці якості є вкрай необхідними для забезпечення успіху у їх подальшій роботі з учнями.

Таким чином, процес диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва на основі особистісно орієнтованих технологій навчання є узагальнюючим і систематизуючим фактором усієї фахової підготовки студентів до професійної діяльності. Самостійна робота як основний спосіб здобуття знань шляхом усвідомленого засвоєння навчального матеріалу дозволяє формувати адекватне уявлення про майбутню професію, сприяє кращому баченню обраної спеціальності, розкриттю особистісного потенціалу студентів. Оскільки мистецька освіта посідає важливе місце в системі вищої школи, саме від викладачів диригентсько-хорових дисциплін, їхніх знань, почуття відповідальності за рівень організації навчального процесу, методичної ерудиції залежать теоретична підготовка, практичні вміння, а в кінцевому результаті – кваліфікація майбутнього вчителя музичного мистецтва.

2. Загальні методичні рекомендації

Диригування – керування музичним колективом (ансамблем, хором, оркестром, оперною виставою) у процесі розучування і публічного виконання музичного твору. Мистецтво диригування – одне з найскладніших видів музичного виконавства. Оскільки велика кількість виконавців повинна підпорядкувати індивідуальне розуміння твору спільній ідеї, реально артистом-виконавцем стає диригент. Він здійснює керування колективом і забезпечує єдність виконання за допомогою відповідної системи жестів рук.

Початку звучання музичного твору передує зосередження виконавців, яке здійснюють підняттям обох рук. Потім іде рух правої або обох рук догори, який називають замахом, або *ауфтактом*, у ньому зосереджена основна енергетика майбутнього звучання: темп, динаміка, штрих і характер. Активний рух руки вниз, миттєва зупинка, так звана крапка – є початком звучання. Керування звучанням здійснюють за допомогою конкретних диригентських схем, кожна з яких відповідає тактовому розміру твору. Так, дводольний такт диригують схемою на 2 – перша сильна доля активним рухом руки вниз, друга слаба доля рухом вгору. Тридольний такт диригують на 3, чотиридольний – на 4 тощо. Залежно від темпу, характеру твору, динаміки та штрихів ці схеми можуть бути більш заокругленими і мати різну амплітуду. Важливим жестом у диригуванні є закінчення звучання, тобто зняття звука, яке, як і початок звучання, готується затактом і «крапкою» в жесті припиняє звучання. Технічну частину диригування, або тактування, переважно виконує права рука, тоді як ліва рука займається фразуванням, зміною динаміки, акцентами, ритмічним малюнком та іншими виражальними засобами. Вона також показує вступ групам і окремим партіям (співакам) в хорі. Іноді права та ліва руки можуть дублюватися і мінятися функціями.

Сучасний хоровий диригент повинен мати широкі знання з музичної літератури, теорії та історії музики, методики роботи з хором, можливостей людського голосу, хорового звучання, відмінний слух, добру музичну пам'ять,

відчуття форми, стилю, ритму та драматургії твору. Він має бути психологом, педагогом і організатором одночасно. Оскільки хорове диригування є специфічним видом виконавства, яке здійснюється не безпосередньо, а через інших виконавців, то важливу роль відіграють погляд, міміка та постава (поза) диригента, а вирішальне значення має його здатність впливати на виконавців, тобто мати диригентську волю. Закономірно, що в процесі розвитку диригентського мистецтва сформувалися два типи диригентів: диригент-диктатор, який беззастережно всіх і все підкорює своїй волі, та диригент-ліберал, який прагне свій задум донести до свідомості виконавців, намагаючись врахувати індивідуальні побажання кожного чи більшості.

У ЗВО навчальний процес засвоєння техніки хорового диригування здійснюється у формі індивідуальних занять упродовж чотирьох років (бакалавр) та двох років (магістр). Відповідно до навчального плану кожен семестр закінчується кафедральним прослуховуванням заліку чи екзамену. Разом із викладачем у класі на всіх заняттях працює професійний концертмейстер, що озвучує роботу студента на фортепіано.

Заняття повинні проводитись з використанням сучасних як загальнопедагогічних, так і специфічних диригентсько-хорових *методів навчання, а саме:*

- пояснювально-ілюстративний (оповідання, показ, прослуховування партитури у вигляді звукозапису або виконанні на фортепіано);
- інструктивно-репродуктивний (вправи, розбір партитури, вивчення окремих диригентських прийомів);
- проблемний (художня інтерпретація, створення виконавської концепції, пошук виконавчих засобів виразності, адекватних художньому образу, вивчення необхідної теоретичної та музичної літератури, аудіо- та відеозаписів);

- контроль та оцінка знань (перевірка домашніх завдань на кожному занятті, необхідний та чіткий підбір завдань, вимог до заліків та іспитів, зміст яких щорічно уточнюється на кафедрі) **див. Додаток А;**

- освоєння партитури за допомогою музичного слуху, гри на фортепіано, музично-теоретичному, вокально-хоровому та виконавському аналізі;

- створення виконавської моделі хорового звучання;

- розвиток мануальної техніки та пластичності диригентського апарату;

- розробка плану роботи з хором;

- прогнозування хорового звучання та аналіз результатів, отриманих на хоровій репетиції.

Заняття з хорового диригування повинні спиратися на принципи свободи диригентського апарату, графічної ясності показів, економності рухів, випередження майбутнього звучання, художньої доцільності.

Освітня компонента «Хорове диригування» формує професійні якості хормейстера, практичні навички управління хоровим колективом, виховує гарний художній смак, розвиває ініціативу та організаторські здібності, вміння самостійно творчо мислити та працювати.

Процес передачі виконавських намірів здійснюється за допомогою системи спеціальних мануальних жестів, мануального спілкування (лат. *Manualis* – ручний). Засобом спілкування є рухи руками, тобто жести. Дослідники диригування відзначають три головні сторони цього феномену – музичну, психологічну та фізіологічну.

З *музичного* боку диригування є процесом відображення у виразній жестикуляції найголовніших елементів музики у їх сукупності та узагальненості. Диригентський жест не складається з розрізнених рухів, він складається з логічно пов'язаних, функціонально інтенсивних жестів,

викликаних такою самою сполученістю елементів музики у певній логіці розвитку та становлення.

З *психологічного* боку – диригування є процес емоційного переживання музики, що спирається на виразність людських рухів: жестикуляцію рук, обличчя, вираз очей. Кожен жест диригента має бути емоційно забарвлений, психологічно достовірний, безсумнівно виразний.

З *фізіологічного* боку – правильність диригування обумовлюється періодичністю процесів збудження та гальмування нервових клітин мозку, що визначає і правильність роботи м'язів – антагоністів рук диригента, їх поперемінне включення та вимкнення, напруга та «розслаблення».

Диригування передбачає не тільки навички та вміння правильного тактування у зазначеній диригентській сітці, але і комплекс супутніх обов'язкових умов, що включають ступінь образно-емоційного впливу на колектив (відповідно до художніх завдань твору), виконавський артистизм та ін., при цьому моменти диригентського управління хором існують у своїй послідовності та чітко регламентовані. Додатково потрібно підкреслити неодмінну умову диригування – наявність диригентської волі, без чого колективне музикування може не відбутися.

Як у будь-якій музично-виконавчій діяльності, у диригуванні є власні професійні установки: диригентський апарат та диригентська сітка, вони у результаті визначають поняття – способи диригентського управління. У поняття *диригентський апарат* входять: індивід (міміка, очі, артикуляція), положення корпусу диригента (плечовий пояс, корпус, ноги), а також руки диригента в їх складових – кисть, передпліччя та плече, лікоть.

Диригентська сітка – це графічний малюнок, що здійснюється диригентським мануальним апаратом управління і включає передачу темпу, метроритму, динаміки, штрихів музичного твору у взаємозв'язку з вокально-

хоровими особливостями (ансамбль, стрій, лад, літературна вимова), а також аспект психологічного впливу на виконавців.

Очікувані **результати** фахової підготовки з освітньої компоненти «Хорове диригування»:

Компетентності

Змістовно освітня компонента спрямована на формування здобувачами вищої освіти:

ЗК01. Здатності до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК02. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК03. Здатності вчитися і оволодівати сучасними знаннями та застосовувати їх у практичній діяльності.

ЗК05. Здатності до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, зокрема завдяки використанню інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК06. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК07. Уміння аргументувати вибір шляхів вирішення завдань професійного характеру, критично оцінювати отримані результати та обґрунтовувати прийняті рішення.

ЗК08. Здатності працювати як автономно, так і у команді.

ЗК09. Здатності генерувати нові ідеї, виявляти ініціативу та підприємливість.

ЗК10. Здатності розробляти та управляти освітніми проектами.

ЗК11. Здатності організувати роботу відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці.

СК2. Здатності виробляти підходи до розв'язання проблем і завдань у сфері музичного мистецтва, застосовуючи методи і прийоми роботи з дитячим хоровим колективом, роботи над інтонацією, співочим диханням, звукоутворенням, дикцією, строем та ансамблем, здійснювати слуховий контроль у процесі розучування та хорового звучання, володіти вокальними вправами та дитячим хоровим репертуаром;

СК3. Здатності виявляти музикальність, виконавські (інструментальні, вокально-хорові, диригентські), інтерпретаційні, артистичні уміння, виконавську надійність учителя музичного мистецтва.

СК4. Здатності до перенесення системи фахових знань у площину навчального предмету музичне мистецтво, структурування навчального матеріалу, проектування та організації власної діяльності;

СК5. Здатності доносити професійні знання, власні обґрунтування і висновки до учнів з музичного мистецтва, демонструвати виконавські (інструментальні, вокально-хорові, диригентські), інтерпретаційні, артистичні та організаційні вміння як учителя-керівника музичних колективів дитячої художньої творчості;

СК6. Здатності демонструвати емоційну чутливість, ціннісне ставлення до музичних творів, здійснювати активне сприймання, відтворювати художньо-педагогічне тлумачення змісту творів мистецтва;

СК7. Використовування сучасних інформаційних ресурсів у сфері професійної педагогічної діяльності.

СК8. Демонстрування обізнаності щодо новітніх принципів та методів педагогічної та музично- психологічної діяльності;

СК9. Здатності формувати в учнів предметні (спеціальні) компетентності;

СК10. Уміння свідомо обирати шляхи вирішення непередбачуваних проблем у професійній діяльності.

Програмні результати навчання:

ПР1. Володіти музичною термінологією, основними концепціями, теорією та загальною структурою музикознавчих наук, в тому числі іноземною мовою.

ПР 4. Знати історію розвитку вітчизняного і зарубіжного музичного мистецтва, його стилі, жанри, форми.

ПР 5. Уміти використовувати методи, способи, форми музично-педагогічної та музично-інформаційної діяльності вчителя у закладах загальної середньої освіти.

ПР 8. Розуміти психолого-педагогічні аспекти навчання, виховання, розвитку учнів середньої школи.

ПР 11. Застосовувати інструментально-виконавські, вокальні, диригентсько-хорові техніки.

ПР 12. Використовувати методи формування загальнолюдської, моральної та естетичної спрямованості з метою утвердження ідеалів Добра і Краси в фаховій діяльності вчителя.

ПР 14. Демонструвати сукупність гностичних, проектувальних, комунікативних, організаторських умінь.

ПР 19. Демонструвати компетентне вирішення музично-педагогічних проблем, оригінальність і гнучкість творчого мислення у процесі конструювання, інтерпретації та реалізації музично-педагогічних ситуацій.

ПР 22. Інтегрувати складні професійні уміння гри на музичних інструментах, співу, диригування вокально-хоровими (музичними) колективами, музичного сприймання, запам'ятовування та інтерпретації

музичних творів, артистизм, виконавську надійність (самооцінку, самоконтроль, саморегуляцію).

ПР 23. Виявляти здатність до самоактуалізації, саморозвитку та самокорекції у процесі мистецької й музично-педагогічної діяльності.

3. Інформаційний обсяг освітньої компоненти «Хорове диригування»

Модуль I. Диригування як вид музичного виконавства.

Вступ. Короткі відомості з історії диригування. Диригування як вид музичного виконавства. Вихідна диригентська постава, рухи рук і основні жести. Показ вступу. Основні прості схеми. Диригування творів у розмірах 2/4, 3/4, 4/4 в помірних темпах. Відомості про хорові партитури, практичне розміщення голосів в хорах різних типів та видів. Гра партитур виконуваних творів на фортепіано. Спів хорових голосів із тактуванням.

Модуль II. Прийоми диригування, техніка звуковедення та штрихи.

Подальше засвоєння основних схем тактування в різних динамічних показниках. Проблема «точки» у диригентському жесті і показ характеру подачі звуку. Показ вступу з різних часток такту. Зняття звучання. Розмежування функцій рук. Штрихи *non legato*, *legato*. Прості види фермат (наприкінці твору чи його частини). Здіймані та нездіймані фермати.

Модуль III. Ускладнення хорової партитури.

Диригування творів у складних розмірах. Тактування перемінних розмірів. Тактування пунктирних ритмів. Особливості роботи з хором: диригування творів у повільних темпах; дроблення основної метричної одиниці; диригування творів у швидких темпах; тактування у розмірі C; контрастна динаміка.

Модуль IV. Мішані склади виконавців.

Формування вертикальних та горизонтальних диригентських рухів за системою сучасного диригування. Силова закономірність вертикальних і горизонтальних рухів. Принципи спрощення диригентської схеми. Диригування в розмірах 2/2, 3/2, 4/2, 9-ти, 12-ти часткові схеми. Диригування особливих видів ритмічного поділу (тріоль, квінтоль, секстоль). Зміни темпів. Диригування творів у 7-ми частковому метрі.

Модуль V. Художньо-виконавський аналіз хорової партитури.

Музично-теоретичний та художньо-виконавський аналіз творів. Особливості диригування творів великої форми, сцени з опери. Пластичність диригентського апарату. Виразність афтакту при виконанні хорового твору відповідно до темпо-ритму та динаміки твору.

Модуль VI. Практична робота з хором над творами державної програми.

Основні засоби сприйняття та засвоєння хорового твору виконавцями. Міміка та погляд диригента при виконанні музичного твору. Естетично-виховний потенціал хорового мистецтва.

Вимоги до заліку:

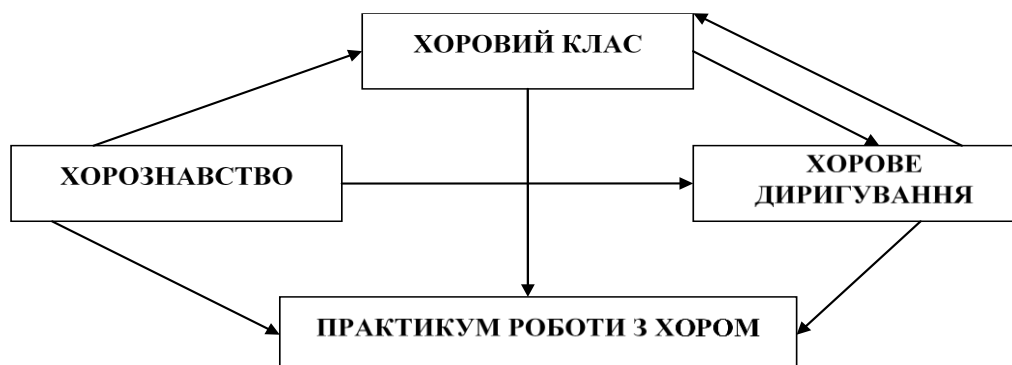
1. Володіння засвоєними диригентськими схемами та виконання вимог з курсу «Хорове диригування».
2. Зараховано всі завдання, передбачені робочою програмою та інструктивно-методичними матеріалами.
3. Пройдено перевірку рівня засвоєння знань з тем, що виносились на самостійне опрацювання.

Вимоги до екзамену:

Під час складання екзамену студентам необхідно продемонструвати наступні навички у диригуванні: знання партитури хорового твору, вірний показ афтактів щодо вступу партій та окремих епізодів, володіння диригентським жестом відповідно до розміру, темпових, динамічних та

агогічних показників. На екзамені студенти повинні виконувати хорові твори згідно вимог до вивчення дисципліни (посеместрово).

Зв'язок між освітніми компонентами диригентсько-хорового циклу

4. Основи методичної системи застосування особистісно орієнтованих технологій навчання в процесі освоєння диригентсько-хорових навичок студентами мистецьких спеціалізацій

Творча спрямованість викладання освітньої компоненти «Хорове диригування» уможливорює реалізацію духовного потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва, виявлення та розвиток природних здібностей, свободу творчого пошуку. Сприйняття творів хорового мистецтва, їх розуміння, застосування різноманітних технологій навчання, знаходження зв'язків і паралелей з іншими видами мистецтва дає можливість студенту вдосконалювати свої уміння і практичні навички, розвиваючи педагогічну майстерність. Процес підсумовує знання, отримані під час вивчення дисциплін диригентсько-хорового та музично-теоретичного циклів, а також використовує матеріали курсів музичної педагогіки, психології, методики музичного виховання та хорознавства.

Сутність методичної системи диригентсько-хорової підготовки студентів на основі особистісного підходу міститься у наступному:

- зверненні процесу навчання до особистості студента, його навчальних, життєвих інтересів і потреб диригентсько-хорової діяльності;

- підборі музичного матеріалу, що спрямований на формування загальнолюдських цінностей;
- поступовому ускладненні навчального матеріалу, його емоційному осягненні і поглибленні у зміст (розвиток мислення);
- диференційованому підході до підготовки студентів;
- індивідуалізації навчання; самостійності, розвитку творчих можливостей майбутніх вчителів;
- єдності пізнавально-оцінної діяльності студента; розвитку його здатності до співпереживання, співпраці з учнями тощо;
- наданні студенту свободи вибору засобів виконання навчального завдання;
- формуванні уявлень про цілісність хорового твору через ціннісну орієнтацію особистості, у тому числі шляхом інтеграції навчальних дисциплін.

Окрім того, зміст методичної системи полягає в розробці творчих завдань, навчальних ситуацій для студентів щодо використання особистісно орієнтованих технологій у подальшій професійній діяльності, характеристики яких висвітлені нами у **Додатку Б**.

Методична система застосування особистісно орієнтованих технологій навчання в процесі диригентсько-хорової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва дозволяє виокремити вагомі якісні ознаки їх професійно-творчої діяльності:

- уміння створювати систему гуманістичного цілепокладання, де гармонійно поєднуються цілі щодо професійного самовдосконалення вчителя, особистісного розвитку учнів, творчого вдосконалення змісту виховання засобами хорового мистецтва;
- виявляти творчу ініціативу і нести відповідальність за наслідки її реалізації в музично-виховному процесі;
- надавати особистісно-сислової спрямованості в роботі з учнями в процесі хорових занять;

- аналізувати та оцінювати стан розвитку професійного потенціалу вчителя й визначати гуманістично спрямовану стратегію його диригентсько-хорового самовдосконалення;

- визначати критерії та показники власного внеску в музичний розвиток особистості учня.

Висновки:

- педагогічна активізація діяльності студентів на основі особистісно орієнтованих технологій навчання стимулює їх творчі можливості, особистісні якості стосовно художнього сприйняття хорового твору, розвиненість їх музичного мислення, розширення обсягу спеціальних знань та сформованості інтегральних умінь;

- методика застосування особистісно орієнтованих технологій навчання – це керований процес, що потребує професійної організації процесу диригентсько-хорової підготовки майбутніх вчителів музики;

- вміння застосовувати особистісно орієнтовані технології навчання є творчими вміннями, що вимагають наявності певного досвіду музичної і художньої діяльності, розвитку виконавських здібностей студентів;

- особистісно орієнтовані технології навчання мають складну інтегральну структуру, компонентами якої є знання, аналітичні та художньо-практичні вміння й навички специфічного характеру.

Наводимо приклади окремих принципів розробки особистісно орієнтованих технологій навчання в процесі засвоєння освітніх компонент диригентсько-хорового циклу в **Додатку В**.

5. Методичні рекомендації до самостійної/індивідуальної роботи студентів мистецьких спеціалізації при вивченні освітньої компоненти «Хорове диригування»

Володіння стандартними диригентсько-хоровими знаннями та вміннями на рівні практичного застосування, уміння брати участь у колективно

розподіленій діяльності, діяльності в малих групах, прояв толерантності, витримки, волі, наполегливість і рішучість, уміння досягати успіху, зацікавити одногрупників своєю ідеєю, уміння самостійної організації розумової діяльності, майстерність самотужки переборювати проблемні ситуації, синтез знань і вмінь, особистісних установок, що включає елементи попередніх ситуацій, творча ініціатива на практичних заняттях, систематичне вивчення програмного музично-хорового матеріалу сприятимуть підготовці висококваліфікованих фахівців галузі музичної освіти.

Глибоке вивчення та засвоєння програмного матеріалу освітньої компоненти «Хорове диригування» передбачає щоденну самостійну роботу студентів, яка складає певну кількість годин на кожному курсі. Особливе значення мають відвідування театрів, концертних залів, ознайомлення з найрізноманітнішою хоровою літературою, що не входить до обов'язкового списку літератури, а також прослуховування аудіо- та відеозаписів творів як за програмою, так і за її межами. Бажано, щоб кожен студент взяв участь у науково-практичних конференціях як доповідач, так і як слухач.

Рекомендовані види самостійних/індивідуальних робіт:

ІНДЗ – індивідуальні навчально-дослідні завдання;

ПН – проблемне навчання;

ІСП – інтерактивний спосіб подачі інформації;

ОМП – особистісна музична презентація (**див. Таблицю 1**).

Таблиця 1

Види самостійної/індивідуальної роботи студентів з використанням особистісно орієнтованих технологій у навчальній діяльності

Назва	Дидактичні функції			Технологія створення колізій, ускладнень
	Знання	Уміння	Індивідуальний особистісний досвід	

<p>ІНДЗ - індивідуальні навчально- дослідні завдання</p>	<p>Поняття й орієнтири, необхідні для застосування педагогічних технологій, або наукових понять.</p>	<p>Володіння стандартними знаннями та вміннями на рівні практичного застосування.</p>	<p>Рефлексія результатів, дій і навчальної діяльності в цілому, оцінка музичних засобів, зміст і цінність роботи для власного розвитку.</p>	<p>Індивідуальна, парна, групова робота, демонстрація викладачем способів роботи з різними музичними програмами, зіставлення результатів рішення творчо- показових завдань, вибір змісту, форм діяльності, постановка диференційованих творчих завдань, рецензування роботи товаришів, обговорення, елементи змагань</p>
<p>ПН - проблемне навчання</p>	<p>Знання про перспективи й значення розвитку ПН; його можливості в дійсній навчальній діяльності й для майбутньої професійної діяльності.</p>	<p>Уміння адаптуватися й переборювати психологічний бар'єр у ситуаціях невдачі під час роботи ,самостійно створювати атмосферу психологічного комфорту роботи з окремим модулем.</p>	<p>Досвід застосування модулів, самооцінка власної підготовленості, самостійності, шляхів досягнення успіху, рефлексія змісту власної діяльності з використанням ПН.</p>	<p>Знайомство з різними варіантами застосування ПН в галузі музичного хорового мистецтва, показ підготовлених програм. Показ можливостей ПН при вивченні хорового музичного твору, підбір актуального матеріалу, постановка проблем, надання можливості вибору завдань, елементи гри, змагання.</p>
<p>ІСПІ - інтерактивний спосіб подачі інформації</p>	<p>Знання про особливості протікання стадій продуктивних видів діяльності, індивідуальних психофізичних особливостях. Нормативні знання й уміння з інформатики, комп'ютерних технологій.</p>	<p>Уміння брати участь у колективно- розподіленій діяльності, діяльності в малих групах. Прояв толерантності, витримки, волі, наполегливості і рішучість. Уміння досягати успіху, зацікавити одногогрупників своєю ідеєю, уміння самостійної організації розумової діяльності.</p>	<p>Самоаналіз, оцінка власної комп'ютерної компетентності, самостійності в досягненні успіху. Захист своїх способів рішення завдань, самоконтроль, рефлексія власної розумової діяльності, досвід переносу знань і вмінь у нові ситуації, ініціатива, пізнавальна самостійність.</p>	<p>Введення завдань із ускладненням пояснень і питань, розподіл на групи, індивідуальна й парна робота, пропонування варіативних завдань, застосування електронних підручників і баз даних, диференційований підхід до оцінки досягнень студентів, ускладнення завдань, консультації, постановка завдань, що вимагають від студентів самостійного знаходження способу рішення, робота з довідковою літературою, виконання, що вимагають переносу засвоєних знань і вмінь у нові ситуації, зіставлення й аналіз варіантів рішень, елементи гри.</p>

ОМП – особистісна музична презентація	Знання про форми діалогічної взаємодії, ділового співробітництва й кооперації, знання про шляхи руху до лідерства.	Самостійно переборювати проблемні ситуації, синтез знань і вмінь, особистісних установок, що включає елементи попередніх ситуацій, цілісний досвід орієнтування у світовому і музичному просторі, прогнозування застосування знань із використанням новітніх технологій.	Самоаналіз особистісних потреб, реалізація особистісних установок. Контроль колишніх змістів навчальної діяльності, вихід на майбутні професійні завдання.	Дискусії, творчі роботи, відвідування та участь у концертах, імітація професійних ситуацій з елементами рольової гри (на матеріалі виховного заходу), завдання, що передбачають пошукову діяльність, вибір засобів комп'ютерної діяльності, самостійність роботи, консультації.
---------------------------------------	--	--	--	---

Допоміжним зразком перевірки знань, вмінь та навичок засвоєння диригентської техніки є картки самостійної роботи, які можуть бути опрацьовані студентами під час занять у класі або при виконанні домашнього завдання (**див. Додаток Г**).

5.1. Тестові завдання як засіб самоконтролю досягнень студентів

Важливе значення має організація індивідуальної та самостійної роботи студента на кожному етапі навчання, а педагог повинен сприяти розширенню можливостей студента щодо самостійного опрацювання творів як чинника його творчого зростання. Для цього до засвоєння диригентських вимог включено підготовку тестів, питань колоквиумів. *Колоквиум* передбачає аналіз творчості композиторів та творів, які вивчаються, а також засвоєння тематичного матеріалу, передбаченого програмою (**див. Додаток Г**).

Формування професійної майстерності майбутнього фахівця повинно відбуватись у нерозривній єдності художньої та технічної сторони виконавського мистецтва, що передбачає особливу увагу до вибору репертуару, його жанрової та стильової різноманітності. Визначаючи рівень складності музичних творів і рекомендуючи їх для вивчення у тому чи іншому семестрі, необхідно враховувати умовність подібного розподілу, пов'язану з

відмінностями рівня попередньої фахової підготовки та музичного мислення студента. Пропонований перелік *тестів* упорядкований за принципом поступового зростання складності їх інтелектуально-художньої та технічної складових, скерований на виявлення виконавсько-інтерпретаторських можливостей студента у якнайширшому колі музичних стилів і жанрів.

I рівень

1. Хоровий спів належить до інструментального виду мистецтва?
а) так б) ні
2. Чи може бути хоровий колектив з восьми співаків?
а) так б) ні
3. Divisi – це коли весь хор співає разом?
а) так б) ні
4. Чи може чоловіча хорова партія бути записана у скрипковому ключі?
а) так б) ні
5. Чи може низький жіночий голос бути записаний у басовому ключі?
а) так б) ні
6. Однорідний хор – це хор тільки з чоловіків або тільки з жінок?
а) так б) ні
7. Чи може діапазон хору бути більше двох октав?
а) так б) ні
8. Чи може камерний хор складатися більше ніж з 40 співаків?
а) так б) ні
9. Чи сприяє ланцюгове дихання безперервному звучанню?
а) так б) ні
10. Чи є м'яка атака звуку природною для співу?
а) так б) ні
11. Чи буває мутація у 19 років?
а) так б) ні
12. Ансамбль – це висота звуку?
а) так б) ні
13. Відкриті склади закінчуються голосними?
а) так б) ні
14. Чи має агогіка відношення до нюансів?
а) так б) ні
15. Штучний ансамбль вирівнюється строем?
а) так б) ні
16. Чи є «мікст» змішаним регістром?
а) так б) ні
17. Чи можуть басы співати у другій октаві?
а) так б) ні
18. Чи є «відкритим» «білий» звук?

а) так б) ні
19. Чи є вокалізація сольфеджуванням?

а) так б) ні
20. Чи виражає ауфтакт силу звуку?

а) так б) ні

II рівень

1. Диригування – це:

- А) передача малюнку тактової схеми;
- Б) показ сильних і слабких долей такту;
- В) виразна мануальна техніка;
- Г) метричне тактування.

2. Тактування – це:

- А) показ темпу музичного твору;
- Б) диригування;
- В) відрахування метричних часток;
- Г) виділення сильної частки.

3. Диригуванню хоровим твором передуює аналіз:

- А) виконавський;
- Б) музично-теоретичний;
- В) вокально-хоровий;
- Г) всі відповіді вірні.

4. Основні принципи постановки диригентського апарату:

- А) економність жестів;
- Б) ясність, чіткість рухів;
- В) свобода рук;
- Г) всі відповіді вірні.

5. До поняття «диригентський апарат» включають:

- А) положення корпусу;
- Б) положення рук;
- В) особа, міміка, погляд;
- Г) всі відповіді вірні.

6. Провідною частиною руки в диригуванні є:

- А) кисть;
- Б) плече;
- В) передпліччя;
- Г) лікоть.

7. Вкажіть прізвища вітчизняних хорових диригентів:

- А) А. Авдієвський;
- Б) К. Пігров;
- В) М. Гобдич;

Г) всі відповіді вірні.

8. Хор – це:

- А) група однорідних голосів;
- Б) музичний твір, призначений для виконання співочим колективом;
- В) група співаків, що спільно виконують музичний твір;
- Г) співочий колектив.

9. Тип хору:

- А) однорідний;
- Б) неповний мішаний;
- В) мішаний;
- Г) всі відповіді вірні.

10. Альт – це:

- А) низький дитячий голос;
- Б) низький жіночий голос;
- В) партія в хорі;
- Г) всі відповіді вірні.

11. Бас – це:

- А) найнижчий голос у багатоголосній музиці;
- Б) партія в хорі;
- В) найнижчий чоловічий голос;
- Г) всі відповіді вірні.

12. Хорова партія – це:

- А) група однорідних голосів у хорі;
- Б) співочий колектив;
- В) група співаків.

13. Тембр – це:

- А) сила звуку;
- Б) забарвлення звуку;
- В) підсилювач звуку;
- Г) виразність звуку.

14. Особливості співочого дихання:

- А) ланцюгове;
- Б) одночасне;
- В) змішане;
- Г) всі відповіді вірні.

15. Ланцюгове дихання застосовується у:

- А) протяжних музичних фразах;

- Б) невеликих музичних фраз;
- В) для передачі безперервного характеру звучання;
- Г) всі відповіді вірні.

16. Назвіть автора книги «Чистота співу – чистота життя.»:

- А) К. Пігров;
- Б) О. Грицак;
- В) П. Муравський;
- Г) Є. Савчук.

17. Alla breve означає:

- А) як зазвичай;
- Б) подовжено;
- В) на розсуд;
- Г) скорочено.

18. Фразування – це:

- А) мелодійний оборот, інтонація;
- Б) важливий засіб виразності;
- В) логічна побудова музичного речення, фрази, періоду;
- Г) виразне виконання музичних фраз.

19. Оберіть термін, що відноситься до поняття агогіка:

- А) Tempo rubato;
- Б) Grazioso;
- В) Dolce;
- Г) Accelerando.

20. Якщо в розмірі 4/4 хор вступає на першу долю такту, ауфтакт виконується на:

- А) четверту;
- Б) другу;
- В) третю;
- Г) першу.

21. Вкажіть прості розміри:

- А) 3/4;
- Б) 2/4;
- В) 4/4;
- Г) всі відповіді вірні.

22. Ауфтакт – це:

- А) замах;
- Б) попередній помах;
- В) показ вдиху перед початком звуку;

Г) всі відповіді вірні.

23. Для дробленого вступу характерний ауфтакт:

- А) повний;
- Б) неповний;
- В) затриманий;
- Г) скорочений.

24. Ауфтактом випереджається:

- А) початок звучання;
- Б) закінчення звучання;
- В) показ фермат;
- Г) всі відповіді вірні.

25. Фермата – це:

- А) продовження звуку;
- Б) закінчення звучання;
- В) продовження паузи;
- Г) ослаблення звучності.

26. Види фермат:

- А) на тактовій рисі;
- Б) незйомна;
- В) на паузі;
- Г) всі відповіді вірні.

27. Зйомна фермата вимагає від диригента:

- А) зупинка рук і витримка тривалості фермати;
- Б) ауфтакт до показу фермати;
- В) ауфтакт до зняття.

28. Цезура – це:

- А) пауза, зазначена в нотному записі;
- Б) межа частин музичного твору;
- В) довга пауза, не зазначена у нотному записі;
- Г) коротка пауза, не зазначена в нотному записі.

29. Метри бувають:

- А) прості;
- Б) складні;
- В) симетричні;
- Г) змішані.

30. Вкажіть змішані розміри:

- А) $9/8$, $3/2$;

- Б) $5/4, 7/8$;
- В) $12/8, 2/2$;
- Г) $7/4, 11/4$.

31. У швидкому темпі 12-дольний розмір диригується за схемою на:

- А) чотири без дублювання;
- Б) чотири з дублюванням;
- В) три без дублювання;
- Г) три з дублюванням.

32. У повільному темпі розмір $9/8$ диригується за схемою на:

- А) три без дублювання;
- Б) три з дублюванням;
- В) чотири без дублювання;
- Г) чотири з дублюванням.

33. У швидкому темпі розмір $6/8$ диригується за схемою на:

- А) три без дублювання;
- Б) три з дублюванням;
- В) два з дублюванням;
- Г) два без дублювання.

34. У 6-дольній сітці відносно сильною часткою є:

- А) перша;
- Б) третя;
- В) четверта;
- Г) п'ята.

35. При групуванні 5-Дольного розміру $3+2$ відносно сильною часткою є:

- А) перша;
- Б) друга;
- В) третя;
- Г) четверта.

36. При диригуванні 5-Дольного розміру на п'ять за основу береться схема:

- А) 2-дольна;
- Б) 3-дольна;
- В) 4-дольна;
- Г) 5-дольна.

37. У повільному темпі 7-дольний розмір диригується за схемою:

- А) 2-дольною;
- Б) 3-дольною;
- В) 4-дольною;
- Г) на раз.

38. Диригентська частка містить:

- А) віддачу;
- Б) замах;
- В) падіння;
- Г) всі відповіді вірні.

39. Термін *largo* відноситься до темпу:

- А) поміркованого;
- Б) повільного;
- В) швидкого;
- Г) дуже повільного.

40. При раптовій зміні темпу визначальним моментом в диригентському жесті є:

- А) зміна площини диригування;
- Б) чіткий ауфтакт до нового темпу;
- В) зміна амплітуди жесту;
- Г) насиченість жесту.

41. Штриху *legato* відповідають:

- А) різкі рухи;
- Б) м'яка точка;
- В) коротка точка;
- Г) плавні рухи.

42. Штрих *staccato* виконується:

- А) всією рукою від плеча;
- Б) кистьовим жестом;
- В) рухом руки від ліктя;
- Г) маленьким жестом.

43. Вкажіть рухливі нюанси:

- А) *mezzo forte*;
- Б) *crescendo*;
- В) *mezzo piano*;
- Г) *diminuendo*.

44. Вкажіть позначення для раптової зміни сили звуку:

- А) *sforzando*;
- Б) *subito piano*;
- В) *mezzo piano*;
- Г) *simile*.

45. Збільшення сили звучання вимагає зміни:

- А) амплітуди рухів;

- Б) площині диригування;
- В) характеру жесту;
- Г) всі відповіді вірні.

46. Показ синкопи характеризується:

- А) активним, пружним жестом;
- Б) затриманим ауфтактом;
- В) енергійною віддачею від попередньої до синкопи частки;
- Г) всі відповіді вірні.

47. Показ пунктирного ритму вимагає:

- А) м'якої точки;
- Б) підкресленої точки;
- В) плавного жесту;
- Г) енергійного жесту.

48. При виконанні партитури для мішаного складу хору партію тенорів, записану в скрипковому ключі слід грати:

- А) у тій же октаві;
- Б) на октаву вгору;
- В) на октаву вниз;
- Г) транспонувати у басовий ключ.

49. Роль інструментального супроводу у хоровому творі:

- А) дублювання хорових голосів;
- Б) збагачення партитури;
- В) створення емоційного настрою;
- Г) всі відповіді вірні.

50. Зв'язок диригента з виконавцями здійснюється за допомогою:

- А) емоційного впливу;
- Б) міміки, погляду;
- В) мануальної техніки;
- Г) всі відповіді вірні.

III рівень

1. Встановіть відповідність між поняттями та їх значенням:

А) Горизонтальний стрій	а) правильне інтонування акордів
Б) Вертикальний лад	б) інтервалів

б) чисте інтонування
мелодії вокальним
унісоном

2. Встановіть відповідність між термінами та їх значенням:

А) Фактура	а) структура
Б) Форма	б) виклад

3. Встановіть відповідність між функціями техніки диригування:

А) Тактуюча	а) позначення темпу і метру
Б) Виразна	б) розкриття емоційно-образного змісту

4. Встановіть відповідність між поняттями та їх позначенням:

А) Штучний ансамбль	а) однакові теситурні умови хорових голосів
Б) Природний ансамбль	б) різні теситурні умови хорових голосів

5. Розташуйте у правильній послідовності виконання елементів техніки диригування:

- А) Вступ
- Б) Зняття
- В) Дихання
- Г) Увага

6. Розташуйте за хронологією етапи розвитку диригентського мистецтва:

- А) Застосування батути
- Б) Хейрономія
- В) Диригування паличкою
- Г) Поява генерал-басу

7. Установіть відповідність вибору схеми диригування розміру: 5-дольного

А) Дуже швидкий темп	а) 2-дольна схема
Б) Швидкий темп	б) 1-дольна схема

8. Установіть відповідність показань метроному вказаному темпу:

- A) Moderato   а) 72
Б) Allegro   б) 132

9. Установіть відповідність між темповими позначеннями:

- A) Allegro non troppo   а) не дуже скоро
Б) Allegro vivace   б) дуже скоро

10. Установіть відповідність між позначеннями характеру виконання:

- A) Risoluto assai   а) повільно, з почуттям
Б) Lento con anima   б) дуже рішучо

11. Розташуйте у правильній послідовності позначення збільшення темпової швидкості:

- A) Allegretto
Б) Andante
В) Andantino
Г) Allegro

12. Розташуйте у правильній послідовності позначення зменшення темпової швидкості:

- A) Largo
Б) Moderato
В) Largetto
Г) Presto

13. Установіть відповідність між диригентськими прийомами і штрихами:

- A) Staccato   а) підкреслена точка
Б) Marcato   б) гостра уривчаста точка

14. Встановіть відповідність між термінами та їх значенням:

- A) Гучна динаміка   а) Forte, fortissimo
Б) Тиха динаміка   б) Piano, pianissimo

15. Установіть правильну послідовність посилення сили звучання:

- A) Mezzo piano
Б) Forte

- В) Piano
- Г) Pianissimo

16. Встановіть відповідність між термінами та їх позначеннями:

- А) Люфтпауза   а) □
- Б) Дихання   б) '

17. Установіть відповідність між характером музики і диригентським жестом:

- А) Урочисто   а) велика амплітуда
- Б) Граціозно   всією рукою від плеча
- б) маленька амплітуда
- кистьовим рухом

18. Установіть відповідність між позначеннями характеру виконання:

- А) Espressivo   а) виразно
- Б) Dolce   б) ніжно

19. Установіть відповідність між позначенням співочої позиції і якістю звуку:

- А) Висока позиція   а) занижена інтонація,
- Б) Низька позиція   форсування звуку
- б) інтонаційна точність;
- дзвінкий, польотний звук

20. Розташуйте музично-сміслові елементи послідовно від менших форм до більших:

- А) Фраза
- Б) Період
- В) Мотив
- Г) Речення

Правильні відповіді

І рівень

1.	Б	8.	Б	15.	А
2.	Б	9.	А	16.	А
3.	Б	10.	А	17.	Б
4.	А	11.	А	18.	А
5.	Б	12.	Б	19.	Б
6.	А	13.	А	20.	А
7.	А	14.	Б		

II рівень		
1. В	18. Б, В, Г	21. Г
2. А, В	19. А, Г	22. В
3. Г	20. А	23. В
4. Г	21. А, Б	24. Г
5. Г	22. Г	25. Г
6. А	23. Б, Г	26. Б
7. Г	24. Г	27. Б, Г
8. В, Г	25. А, В	28. Б, Г
9. Г	26. Г	29. Б, Г
10. Б	27. Б, В	30. А, Б
11. В	28. Б, Г	31. Г
12. А, Б	29. А, Б, Г	32. Г
13. Б	30. Б, Г	33. Б, Г
14. А, Б	31. А	34. В
15. А, В	32. Б	35. Г
16. Г	33. Г	36. Г
17. Г	34. В	

III рівень

1. А-б, Б-а
2. А-б, Б-а
3. А-а, Б-б
4. А-б, Б-а
5. Г, В, А, Б
6. Б, А, Г, В
7. А-б, Б-а
8. А-а, Б-б
9. А-а, Б-б
10. А-б, Б-а
11. Б, В, А, Г
12. Г, Б, В, А
13. А-б, Б-а

14. А-а, Б-б

15. Г, В, А, Б

16. А-б, Б-а

17. А-а, Б-б

18. А-а, Б-б

19. А-б, Б-а

20. В, А, Г, Б

6. Особливості вивчення освітньої компоненти «Хорове диригування» при дистанційній формі навчання

Слід визнати, що сприятливі педагогічні умови вивчення хорового диригування значно змінюються в період дистанційних занять та карантину. Хоча основні методи вивчення вказаної освітньої компоненти зберігають своє значення, проте процес їхнього застосування значно змінюється. Якщо в диригентському класі викладач міг показати студенту приклад виконання хорового твору і відразу запропонувати йому власноруч виконати твір або його фрагмент, то в умовах онлайн освіти таке швидке реагування практично неможливе.

В умовах відеоконференції викладач отримує досить загальну картину диригування студента. Так само і студент отримує недостатньо якісне зображення. Як свідчить практика, з подібною проблемою стикаються більшість студентів та викладачів. Таким чином, щоб повноцінно використати методи показу, копіювання, репродукції, необхідно отримувати якісніше відео, яке б давало матеріал для детального аналізу. Таке відео необхідно створювати окремо, для цього підходить будь-який сучасний смартфон. Своє відео студент має відправити викладачеві, а викладач зможе підготувати

якісне резюме на основі отриманого відеоматеріалу. Проте, звичайно, швидкість обміну інформацією тут буде зовсім інша, ніж під час оффлайн занять. У свою чергу, викладач створює відеозразки виконання того або ж іншого твору і надсилає студентові. Як показав досвід, тільки методом створення відеозразків викладачем та студентом можна домогтися тієї якості передачі інформації, яка необхідна для аналізу та обговорення. Слід сказати, що студент, продивляючись записи власного диригування, поступово набуває навичок самоаналізу, які конче потрібні в майбутній практичній діяльності вчителя музичного мистецтва та керівника дитячого хору або вокального ансамблю.

Онлайн-навчання, яке на досить тривалий час стало панівним способом здобуття освіти практично у всіх її ланках, найбільше складнощів принесло диригентам-початківцям. Студенти, які тільки починають вивчення хорового диригування, ще не мають достатньо досвіду для аналізу і самоаналізу, а відсутність особистого контакту з викладачем уповільнює набуття цих навичок. Проте й в умовах дистанційної освіти, шляхом ретельного обговорення відеозразків, можна досягнути формування у студента достатньо ясних уявлень про якісне диригування.

Крім механічного вивчення схем та ауфтактів студент має усвідомити, що диригування – це керування хором за допомогою жестів. Під час концерту диригент не може допомогти хору словом, залишається тільки невербальний спосіб спілкування з колективом. Для того, щоб студент більш інтенсивно усвідомлював специфіку діяльності диригента (а вчитель музики, в міру своїх професійних обов'язків, є, зокрема, диригентом), варто запропонувати йому продивлятися якомога більшу кількість відеозаписів видатних диригентів. Така можливість у сучасних студентів є завдяки системі Інтернет. Після того, як студент ознайомився з творчістю ряду видатних диригентів, варто це обговорити з викладачем, або влаштувати онлайн збори диригентського класу, де студенти, які також продивились відеозаписи видатних диригентів,

зможуть поділитися враженнями, обговорити технічні прийоми, які привернули увагу під час перегляду.

Подібні відеоконференції, як свідчить практика, є досить ефективними. До того ж, в умовах карантину у студентів з'являється дещо більше часу для самоосвіти, якою можна вважати ознайомлення з творчістю видатних диригентів. І викладачеві, і студентові важливо пам'ятати, що під час карантину майбутній хормейстер позбавляється можливості вивчати свій музичний інструмент, яким є хор. Навіть «живе» виконання хорового твору з концертмейстером унеможлиблюється з-за різної затримки сигналу в пристроях. Всі спроби проведення «живого» онлайн заняття, в якому брали участь і студент, і концертмейстер, на жаль, не дали позитивного результату, бо досягти темпо-ритмічного ансамблю та синхронізації жесту і звучання не вдалося.

Пропонується в умовах онлайн освіти найчастіше застосовувати диригування під фонограму, яку записує концертмейстер, попередньо обговоривши зі студентом особливості виконавської концепції. Інколи застосовується запис виконання твору хором, яку знаходять у системі Інтернет на платформі YouTube. Диригування під фонограму позбавляє студента можливості розвивати навички управління – спочатку не хором, потім концертмейстером.

Труднощі, які приносить дистанційна освіта у процес вивчення мистецьких дисциплін спонукає науковців і практиків шукати ефективні технології викладання мистецьких дисциплін, знаходити нові акценти в уже апробованих методах навчання, які б виявлялися дієвими і в уже нових форматах – дистанційного та змішаного навчання. «Є всі підстави стверджувати, що саме сьогодні формується дидактика дистанційного

навчання і є потреба у створенні часткових методик дистанційного навчання в межах предметної підготовки студентів вищої школи» [ДЛ-1, С. 65].

Опанування диригентських умінь студентами-початківцями в умовах дистанційної освіти супроводжується виникненням ряду проблем. Наприклад, під час онлайн занять викладач здебільшого здатний оцінити лише ряд технічних деталей виконання; втілення змісту хорового твору важко оцінити, як і ступінь розкритості диригентського апарату внаслідок не дуже високої якості передачі зображення та звуку – на відеозапису, що може надаватися студентом викладачеві. Тут ми наближуємося до необхідності навчити студента створенню якісного цифрового запису: стабілізація відео, баланс білого у кельвінах, кількість кадрів на секунду тощо. Хоч вивчення диригентських схем не передбачає глибокого занурення у художній зміст хорових творів, проте навчально-виховний процес в диригентському класі потребує розвитку майбутнього вчителя як музиканта-художника.

Як свідчить досвід, твори а cappella корисно виконувати взагалі без супроводу фонограми. Звичайно, для засвоєння цілісного звучання партитури фонограма має існувати. Але її не варто застосовувати протягом усього навчального часу. Виконання під власний спів розвиває координацію між голосом і жестом студента, допомагає створити більш виразний зразок виконання. Під час дистанційного навчання доречно звернути увагу студента на підвищення рівня теоретичного осмислення хорового диригування. Цій меті може слугувати реферування параграфів і розділів навчально-методичних підручників з диригування авторів Л. Байди, І. Заболотного, М. Колесси, Л. Костенко, А. Мартинюка, П. Шеметова, Л. Шумської та ін.), а потім їх обговорення в умовах сумісних конференцій викладача і студентів.

Студенти першого курсу, зазвичай, не пишуть письмового аналізу хорових творів. Проте онлайн навчання вимагає змінити цю традицію. Створення рефератів з питань диригентсько-хорової проблематики здатне інтенсифікувати процес усвідомлення студентами навчальних завдань та

шляхів їх виконання. Дистанційна освіта дозволяє створити процес безперервного навчання. Сутність його полягає в тому, що більший акцент на засобах віддаленої комунікації, новизна онлайн навчання дозволяє як студентові задавати актуальні питання викладачу в позаурочний час, так і викладач отримує нагоду в позаурочний час контролювати процес виконання домашнього завдання в його розвитку, цікавитись, чи вірно студент зрозумів поставлену задачу. Таким чином, в умовах обмеженої кількості годин за потреби викладач створює стимулюючий супровід. В результаті, як показує

досвід, покращується регулярність самостійних занять студента з предметів диригентсько-хорового циклу.

6.1. Методичні рекомендації для викладачів диригентсько-хорових дисциплін щодо організації самостійної роботи студентів

1. Розробити комплексні навчальні посібники для самостійної роботи з диригентсько-хорових дисциплін, у яких має поєднуватись теоретичний матеріал, методичні вказівки і завдання для вирішення практичних задач.

2. Підготувати навчальні посібники міждисциплінарного характеру.

3. Не перевантажувати студентів завданнями для самопідготовки.

4. На індивідуальних заняттях з хорового диригування окреслювати завдання для самостійної роботи студентів, посиляючись на необхідні інформаційні джерела.

5. Надавати випереджаючі завдання для самостійної підготовки до вивчення тем майбутніх занять, нових хорових творів (в енциклопедіях, статтях, підручниках, клавірах, інтернет ресурсах тощо).

6. Впроваджувати індивідуалізацію домашніх завдань при груповій роботі, чіткий їх розподіл між членами групи.

7. Надавати студентам повну інформацію стосовно змісту, структури, механізмів та технологій самопідготовки (мету завдання; умови виконання; обсяг; терміни тощо).

8. Виокремлення серед студентів класу хорового диригування найбільш успішних та обізнаних і надання їм статусу студентів-консультантів, що мають здійснювати патрунування студентів-початківців.

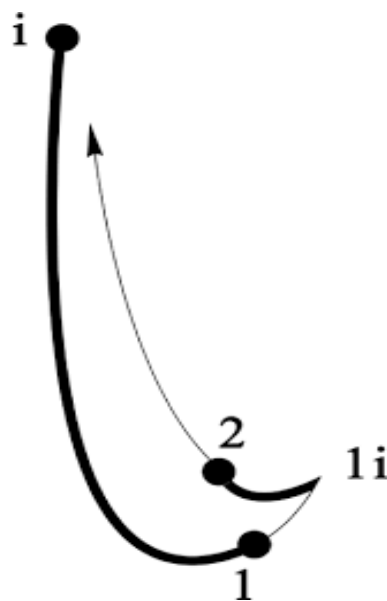
9. Систематично моніторити результати виконання самостійних завдань у відповідності до виставлених викладачем критеріїв.

Отже, створення викладачем власної системи безперервного і тривалого спостереження за самостійною діяльністю тих, хто навчається, аналіз чинників впливу цієї системи на результативність та успішність самостійної діяльності, підтримка високої мотивації навчання та визначення оптимальних педагогічних умов для саморозвитку та самореалізації студентів стане запорукою високого рівня професійної культури майбутніх хорових диригентів та сприятиме сформованості важливих особистісних виконавсько-педагогічних якостей хормейстера та його фахових компетентностей.

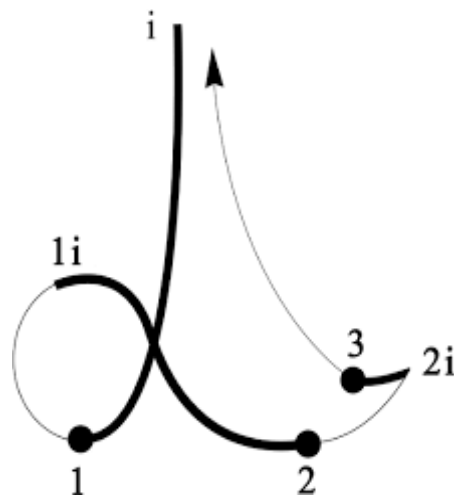
Рекомендовані відео-заняття для опанування основних диригентських схем

(див. за посиланнями):

2-дольна схема

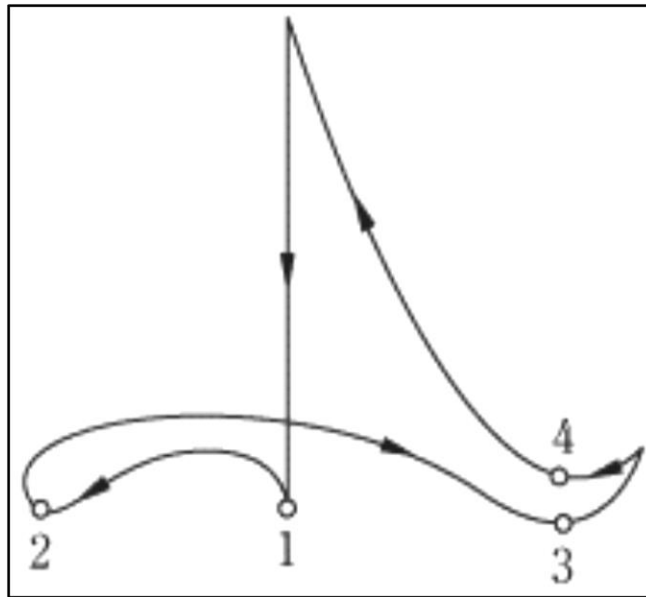
3-дольна схема

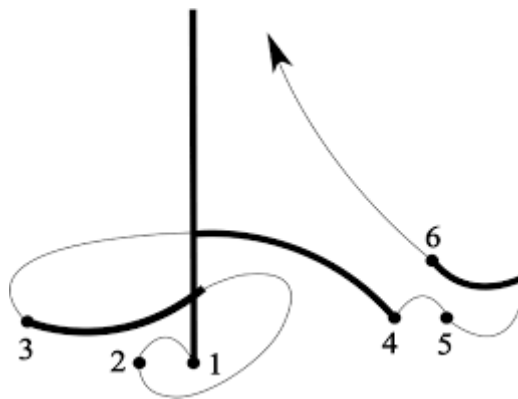
<https://www.facebook.com/100010484523591/videos/1062749024084572>

4-дольна схема

<https://www.facebook.com/100010484523591/videos/1066285540397587>

6-дольна схема

<https://www.facebook.com/100010484523591/videos/1070575383301936>

Змінні розміри:

<https://www.facebook.com/100010484523591/videos/1076214679404673>

**Приклад роліової гри на занятті з дитячим колективом виконавців
під час проходження студентами виробничої (концертної) практики**

*(може застосовуватися в процесі позакласної музично-виховної роботи,
роботі хорового гуртка тощо)*

«Я – керівник колективу виконавців»

(На гру відводиться 20-25 хвилин заняття)

Студенти заздалегідь готують кілька нотних примірників для розучування з учасниками хорового колективу найбільш вдалих хорових обробок (3-4), які вони створили самостійно. Викладач виокремлює одного студента, що буде виконувати роль керівника хору під час гри. При необхідності - 2-3 солісти, або по одному з кожної хорової партії обрати теж серед студентів і продумати роботу за схемою «солісти-хор». Необхідно налаштувати аудиторію на художнє виконання його пісенної обробки.

I етап. «Керівник» готує невеличке повідомлення щодо хорового мистецтва взагалі, дає змогу учням прослухати в аудіо-запису (при можливості - відео) декілька фрагментів хорового виконання творів. На рівні спілкування «керівник – співаки-виконавці» виявити особливу думку щодо прослуханої музики багатьох учнів.

II етап. «Керівник» розпочинає роботу з твором. Він вивчає кожну хорову партію з хористами (учнями), вказуючи на всі виникаючі в ході співу недоліки та знаходить шляхи їх виправлення. При досягненні певної якості в звучанні окремих хорових партій «керівник» поєднує всі голоси (можливо, взяти не весь твір, а лише фрагмент). Процес вивчення твору передбачає досягнення якісного виконання на рівні художнього твору мистецтва.

III етап. «Керівник» підводить підсумки, при цьому пропонує висловити своє відношення до виконаного хорового твору «співаків-

виконавців» (учнів), коригуючи їх власні думки з точки зору індивідуального підходу до кожного з них. Обов'язково дається домашнє завдання.

Приклади тем для рольових ігор на заняттях з дитячими хоровими колективами:

1. Свято оркестру і хору.
2. Конкурс «Чия пісня краще?»
3. Соліст – це звучить гордо!
4. Дитяча опера.
5. Інсценізація пісні.

Ефективність проведення вище зазначених рольових ігор визначається мірою участі в них самих студентів під час проходження виробничої практики, їх індивідуально визначеним підходом та засвоєнням обсягу ґрунтовних знань, умінь і навичок на шляху до здобуття фахової диригентської підготовки. Як стверджують психологи, гра є одним з основних видів діяльності людини. Більше того, учні нерідко відчують потребу гратися не тільки в позаурочний час, а й на уроках. Використання ігрових елементів на нестандартних уроках із застосуванням особистісного підходу не є самоціллю.

Така організація заняття дає позитивні наслідки: виховує у дітей інтерес до навчання, сприяє успішному засвоєнню навчального матеріалу, створює умови для поглибленого вивчення окремих розділів програми, сприяє розширенню світогляду учнів, дає можливість урізноманітнювати форми роботи на заняттях, розвиває мовлення учнів, їхню творчу фантазію і музичні здібності. Подібні заняття ставлять особливі завдання перед вчителями, вимагають не тільки великої фахової підготовки, а й багато фантазії, творчого підходу, постійного пошуку нових нестандартних форм проведення уроків музики на основі особистісного підходу.

З огляду на все вище сказане, для майбутніх вчителів музичного мистецтва може представляти інтерес *метод особистісної музичної*

презентації (МОМП). Він поділяється на два етапи: перший – самостійна підготовча робота студентів удома; другий – презентація набутих знань у колективі.

На першому етапі студентам пропонується самостійно підібрати фрагменти хорових творів (можна доповнити їх репродукціями картин, шаржами, підібраними фрагментами текстів чи віршів із художньої літератури тощо), які б за своїми емоційними проявами, моральними якостями художніх образів були близькі до характеру та якостей самого студента. Самостійна робота охоплює низку дій: виявлення ідейно-художнього задуму твору. Його морально-естетичне навантаження, асоціативних зв'язків між особистими переживаннями, викликаними характером, настроєм твору і подіями особистого життя, що спричинили переживання, близькі до настрою музичного твору; аналіз засобів музичної (художньої) виразності; виявлення особистісного ставлення до твору; порівняння якостей героя (художнього образу) з собою; вербально-емоційну артикуляцію особистісних почуттів. Важливим елементом самостійної роботи студентів є те, що кожний із них включається в рефлексійні процеси, і це в подальшому може привести до позитивних змін їх установок на особисте самопізнання, переосмислення власного ставлення до музичного мистецтва, усвідомлення його впливу на світосприйняття в цілому.

На другому етапі кожен студент презентує перед аудиторією своє знання обраних творів, свої дії, почуття, думки. Завдяки зв'язку, що утворюється між студентами класу чи групи, кожний має можливість дізнатися про ставлення однолітків до себе, до своїх переживань. Водночас іде набуття досвіду музичного і колективного спілкування, комунікативних навичок. Застосування в навчальній практиці такого роду колективних занять з використанням інноваційних технологій стимулює студентів до рефлексії, аналізу свого внутрішнього світу, саморозкриття, активізує усвідомлене і критичне ставлення до оцінки естетичних реакцій своїх товаришів в осягненні

музичного твору, стимулює самооцінювання власної пошукової діяльності, розширює досвід музичної комунікації, коригує норми поведінки у процесі спілкування.

Осягнення образу на слух і через зорове сприйняття, через рух (пантомімічне відображення), через синтез мовленнєво-рухової експресії, драматично-ігрової діяльності, через експериментування з різними матеріалами забезпечить стійке запам'ятовування інформації, адже інформаційний образ потрібен особистості для того, щоб вона самостійно могла творити. Отже, необхідні такі педагогічні технології, які б забезпечували студентську творчість. Серед них ми виокремлюємо виховання художнім словом (літературою), навчання через різні види мистецтва (драматичне, музичне, хореографічне, образотворче тощо), виховання природою.

Цікавим підходом у формуванні особистості студентів, що проходять педагогічну практику в загальноосвітніх школах та дитячих хорових колективах може стати *метод групових або індивідуальних щоденників*. Позитивність його полягає в тому, що вони розкривають динаміку розвитку особистості та самосвідомості студентів. А *метод художньо-образних асоціацій*, на нашу думку, дасть змогу активізувати чуттєвий досвід студентів, зробити навчання диригуванню більш актуальним і значущим для них. Вони вчаться знаходити зв'язок між художніми творами, історичними подіями, літературними образами та прикладами хорової музики.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Апалькова І. Хорознавчий лексикон : посібник. Канів : Слянка Часу, 2011. 108 с.
2. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів: актуалізація звичаєвої традиції : навч. посіб. К. : «Укр. Світ», 2002. 440 с.
3. Бермес І.Л. Виховні засади хорового співу в процесі загального музичного виховання: навчальний посібник. Дрогобич: Посвіт, 2013. 57 с.
4. Гушоватий П.В. С.Ковальчин . Хорові твори. Дрогобич: Відродження, 2015. 53 с.
5. Дем'яненко Н. Ю. Хрестоматія з диригування хором : навч. посібник для студентів педагогічних університетів у 3 ч. Полтава : Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. 2009. Ч. I. 185 с.
6. Доронюк В. Д., Зваричук Ж. Й. Шкільне хорознавство: навч. посіб. Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. 336 с.
7. Зеленецька І. О. Вправи-розспівки для розвитку музичного слуху дітей в процесі вокально-хорового виховання : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2015. 196 с.
8. Карпенко Є.В. Співає жіночий хор. Хрестоматія, хори без супроводу. СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2018. 106 с.
9. Макаренко Г. Г. Творчість диригента: естетико-мистецтвознавчі виміри. К.: Факт, 2005. 328 с.
10. Степурко В. Царює Господь. Хорова бібліотека камерного хору «Київ». К. 2014. 264 с.
11. Стефіна Н.В. Хрестоматія з хорового диригування: навч.-метод. посібник для студентів вищих навчальних закладів : СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. 167 с.
12. Федюра, С. А. Хорове виконавство на сучасному етапі. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки.* ч. 1. 2013. С. 71-74.
13. Цюряк І. О. Особистісний підхід у диригентсько-хоровій підготовці майбутнього вчителя музики : метод. рекомендації. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. 70 с.
14. Цюряк І., Федорченко В., Борисенко Н. Хоровий клас : навч. посібник. Житомир : Вид-во О.О. Євенок., 2019. 180 с.
15. Якимчук С.Н. Особливості формування тембрової драматургії хорових творів // *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки.* 2013. № 5 С. 208-212.

Додаткова:

1. Васильєва Л.Л. Досвід впровадження дистанційного навчання у фахову підготовку майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2017, № 7 (71). С. 48-58.

2. Гаврілова Л., Псарьова Л. Інтерпретація музичного твору: теоретичні аспекти // *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти: збірник наукових праць*. Вип. 3. Слов'янськ, 2016. С. 97-106.

3. Єрошенко О. В. Емоційний аспект вокальної творчості: формування та становлення науково-теоретичних засад проблематики. *Культура України : зб. наук. пр.* Харків: Харк. держ. акад. культури, 2014. 20 с.

4. Кифенко, А. М. Специфіка слухової діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва на заняттях навчального хорового колективу. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики ХХІ століття: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ : 2016. 563-570.

5. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: монографія. Вид. друге, доповн. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. 402 с.

6. Корінець З. До проблеми слухової діяльності та співацького інтонування в навчальному хорі майбутнього вчителя музики. *Молодь і ринок*. 2018. № 4. С. 112-124.

7. Коробка Т. С. Комунікаційний процес у хоровому виконавстві як складна система творчих взаємозв'язків. *Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського: збірник статей. Культурологічні аспекти сучасного мистецького дискурсу*. Пам'яті Л. К. Каверіної. Київ: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. 106 с.

8. Пігров К. Керівництво хором. Київ.: Муз. Україна, 1999. 185 с.

9. Серганюк Ю., Їжак В.О. Методика аналізу хорових творів : метод. посібник. Івано-Франківськ: «Галичина», 1992. 112 с.

10. Федюра С. А. Хорове виконавство на сучасному етапі. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. Вип. 1, 2013. С. 71-74.

11. Якимчук С. Н. Особливості формування тембрової драматургії хорових творів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 5. С. 208-212.

Інтернет ресурси:

1. https://www.facebook.com/events/1962648720643621/1994085194166640/?notif_t=admin_plan_mall_activity&notif_id=1509693893167832

2. <http://www.fleita.com/forum/forum>

3. <https://mus.academy/storage/magazine/articles/pdfs/compressed/JhCubHN0PSTmGPgEDm2Li2XOmvAnkHuS6iXn8szk.pdf>

4. <http://nlib.org.ua/>

5. <https://musicnotes.info/noty-dlya-hor-skachat-bestplatno>

6. Медіа-книга українського співу <https://parafia.org.ua/mediateka/>

7. Музика (український інтернет-журнал) – <http://mus.art.co.ua/viktoriya-polova>

8. Хорова музика – https://www.wiki.uk-ua.nina.az/Хорова_музика.html

9. Естрадний хор «Alice White» https://uk.wikipedia.org/wiki/Alice_White

ДОДАТКИ

Додаток А

ПРИКЛАДИ ОСНОВНИХ ВИМОГ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ НАПРЯМ ПІДГОТОВКИ 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) та 025 Музичне мистецтво

ДЕННА ФОРМА ТА СТН бакалавр

II курс перший семестр

Контрольний урок

- два твори (а саррелла та з супроводом (2/4, 3/4)
- гра партитури напам'ять, спів партій з нот
- пісня шкільного репертуару – диригувати, грати на інструменті

II курс другий семестр

Екзамен

- два-три твори (а саррелла та з супроводом (3/4, 4/4)
- колоквіум
- пісня шкільного репертуару – диригувати, грати на інструменті

III курс перший семестр

Залік

- два-три твори а саррелла та один з супроводом (складні розміри) – різностильові та різножанрові
- гра партитури напам'ять, спів партій з нот
- пісня шкільного репертуару – диригувати, грати на інструменті

III курс другий семестр

Екзамен

- два твори а саррелла (один з них транспонувати на пів-тона вниз і вверх) та один з супроводом (складні розміри)
- колоквіум

- пісня шкільного репертуару – диригувати, грати на інструменті

IV курс перший семестр

Екзамен

- два-три твори а саррелла (один з них транспонувати на пів-тона вниз і вверх) та один з супроводом (розмір змінний).
- гра партитури напам'ять, спів партій з нот
- колоквіум

IV курс другий семестр

Контрольний урок

- два твори державної програми а саррелла та з супроводом

Державний екзамен

проводиться відкрито і складається з виконання концертної програми (два твори: а саррелла та з супроводом, різні диригентські метри)

**ПРИКЛАДИ ОСНОВНИХ ВИМОГ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ
НАПРЯМ ПІДГОТОВКИ 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) та
025 Музичне мистецтво**

ДЕННА ФОРМА магістр

I курс перший семестр

Залік

- два твори а саррелла та один з супроводом (складні розміри)
- колоквіум

I курс другий семестр

Екзамен

- два твори а саррелла та один з супроводом (розмір змінний)
- твір самостійного опрацювання

II курс перший семестр

Диригентсько-виконавська інтерпретація хорових творів

Залік

- Складний твір (частина з ораторії, месси, мотета, опери, реквієму, мюзиклу і т.д)

ПРИКЛАДИ ОСНОВНИХ ВИМОГ З ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ НАПРЯМ ПІДГОТОВКИ 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) та 025 Музичне мистецтво

ЗАОЧНА ФОРМА (СТН) бакалавр

II курс перший семестр (перший рік навчання)

Екзамен

- два твори (а саррелла та з супроводом (3/4, 4/4)
- гра партитури напам'ять, спів партій з нот

II курс другий семестр

Контрольний урок

- два твори (а саррелла та з супроводом (складні розміри).
- Колоквіум

III курс перший семестр (другий рік навчання)

Залік

- два твори (а саррелла та з супроводом (складні розміри)
- гра партитури напам'ять, спів партій з нот.

III курс другий семестр

Екзамен

- два твори (а саррелла та з супроводом (розмір змінний)
- колоквіум

IV курс перший семестр (третій рік навчання)

Контрольний урок

- два твори самостійного опрацювання а саррелла та з супроводом – *за вимогами йде як самостійна робота (з урахуванням підготовки здобувача)*

- колоквіум.

IV курс другий семестр

Залік

- два твори державної програми (a carrella та з супроводом)

Державний екзамен

проводиться відкрито і складається з виконання концертної програми (два твори: a carrella та з супроводом, різні диригентські метри).

Додаток Б

Приклади окремих професійних позицій педагога при плануванні та проведенні індивідуальних практичних занять з хорового диригування із застосуванням особистісно орієнтованих технологій навчання

I позиція. Опора на суб'єктний досвід. У процесі творчої взаємодії на занятті мусить відбуватися не тільки однобічний вплив педагога на студента, а й зворотній процес. Студент як носій суб'єктного, особистісно значущого для нього досвіду повинен мати можливість максимально використати його, а не просто беззастережно приймати (засвоювати) усе, що повідомляє педагог. Вони виступають як рівноправні партнери, носії різнорідного, але необхідного досвіду. Основний задум індивідуального заняття з хорового диригування полягає в тому, щоби розкрити зміст суб'єктивного досвіду студента, погодити його із тим, що задають, перенаправити в соціально значущий зміст, тобто «окультурити», і тим самим домогтися особистісного засвоєння змісту навчальної інформації. При організації особистісно орієнтованого індивідуального заняття з хорового диригування професійна позиція педагога повинна полягати в тому, щоб знайти та делікатно ставитися до будь-якого висловлення студента за змістом обговорюваної теми. Потрібно продумати, не тільки який матеріал він буде повідомляти, але й які змістовні характеристики із приводу цього матеріалу можливі в суб'єктному досвіді студента (як

результат їхнього попереднього навчання в інших викладачів, власної життєдіяльності тощо), як узагальнити ці версії, виділити та підтримати ті з них, які найбільш адекватні науковому змісту, відповідають темі заняття, завданням і цілям навчання. За цих умов студенти будуть прагнути бути «почутими», стануть висловлюватися з певної теми, пропонувати, не боятися помилитися, свої варіанти її змістовного обговорення. Педагогу треба бути готовим до того, щоб ініціювати студента до такої розмови, активно сприяти вираженню їх індивідуальних «семантик».

II позиція. Знання психофізичних особливостей. Готуючись до заняття, педагог підбирає дидактичний матеріал (ілюстративний, практичний, тренувальний, творчий тощо), що дозволяє йому у процесі його проведення використовувати завдання різного ступеня складності. Підбор дидактичного матеріалу до особистісно орієнтованого заняття вимагає від педагога не тільки його об'єктивної складності, а й знання індивідуальних переваг кожного студента в роботі з цим матеріалом. Він повинен мати у своєму розпорядженні набір дидактичних карток, що дозволить студентів працювати з тим самим змістом музично-хорового твору, передбаченим програмними вимогами, але передавати його словом, знаково-умовним позначенням, предметним зображенням, індивідуальною ілюстрацією тощо. Тобто, надати можливість виявити особисту вибірковість у роботі з навчальним матеріалом. Набір такого матеріалу варто гнучко використовувати у процесі індивідуального заняття, без цього воно не стане особистісно орієнтованим. Класифікація дидактичного матеріалу, підбор і використання його в ході заняття вимагають, звичайно, особливої підготовки педагога і, насамперед, знання психофізіологічних особливостей студента, уміння виявляти та продуктивно їх використовувати у процесі засвоєння диригентських схем.

III позиція. У ролі рівноправних партнерів. Питання полягає в наступному – як побудувати в ході індивідуального заняття навчальне спілкування таким чином, щоб студент міг сам вибрати завдання за змістом,

видами та формами, а тим самим найбільш активно проявити себе? Для цього педагогу варто відносити до фронтальних методів роботи лише інформаційні (настановні, змістовно-інструктивні), а до індивідуальних – усі форми самостійної, парної, групової роботи. Це вимагає від його професіоналізму знання не тільки пізнавальних, а й емоційно-вольових і мотиваційно-потрібних особливостей студента, можливостей їхнього прояву в ході індивідуального заняття. Тому при підготовці до нього треба заздалегідь спроектувати всі можливі типи спілкування, підлеглі навчальним цілям, усі форми співробітництва між студентами з урахуванням їх оптимальної особистісної взаємодії. На особистісно орієнтованому занятті педагог повинен взяти на себе роль координатора, організатора самостійної роботи студента, гнучко розподіляючи їх за групами з урахуванням їхніх особистісних особливостей, з метою створення максимально сприятливих умов для їхнього прояву.

IV позиція. Розробка гнучкого плану проведення заняття. Він містить у собі: визначення загальної мети та її конкретизацію залежно від різних етапів заняття; підбор та організацію дидактичного матеріалу, що дозволяє виявляти індивідуальну вибірковість студентів до змісту, виду та форми навчального матеріалу; планування різних форм організації навчальної діяльності (співвідношення фронтальної, індивідуальної, самостійної робіт); виявлення вимог до оцінки продуктивності роботи з урахуванням характеру завдань (точний показ схем, індивідуальна інтерпретація хорового твору, використання відомих алгоритмів, виконання проблемних, творчих завдань тощо); застосування складних ситуацій, що виникають по ходу заняття, як область додаткових знань; продумане чергування видів робіт, типів завдань, використання технологій для зниження стомлюваності студента.

Отже, варто підкреслити, що проектування та технологія проведення особистісно орієнтованого індивідуального заняття з хорового диригування, розрахованого на роботу з кожним студентом окремо, ставить педагога в нову професійну позицію – бути одночасно і предметником, і психологом, який вміє

здійснювати комплексне педагогічне спостереження за студентом у процесі його індивідуального розвитку, особистісного становлення як фахівця. *Індивідуальне заняття з хорового диригування* – та навчальна ситуація, та «сценічна» площадка, де не тільки викладаються знання диригентських схем, а й розкриваються, формуються та реалізуються особистісні особливості студентів. Об'єднанню цих завдань і має служити заняття із застосуванням особистісного підходу.

Додаток В

Принципи розробки особистісно орієнтованих технологій навчання в процесі засвоєння освітніх компонент диригентсько-хорового циклу

1. *Мінімізації*. Зміст даного принципу полягає у вилученні із об'єму освітніх компонент диригентсько-хорового циклу: хорознавства, хорового класу, диригування та практикуму роботи з хором навчальної інформації усього того, без чого студент може цілком обійтися. Критерії мінімізації: досконалий не той навчальний план або програма, до яких нічого додати, а той, з яких нічого вилучити. Цей принцип часто ігнорують, замінюючи його іншим, який відчувається у спробах «втиснути» в навчальний план або програму максимум змісту, часто просто непотрібної інформації.

2. *Відображення об'єктивно існуючих зв'язків*. Цей принцип звертає увагу на об'єктивно існуючі взаємозв'язки між вище зазначеними освітніми компонентами (див. схему стор. 18), тобто на ті, які реально існують в об'єкті та інформація про які обов'язково повинна бути засвоєна студентом під час оволодіння диригентсько-хоровими знаннями, вміннями та навичками.

3. *Логічності*. Нагадує про важливість дотримання логічності в подачі інформації про той чи інший хоровий твір, особливості практичної роботи з хором тощо, тобто відображення в структурі навчальної інформації причинно-наслідкових зв'язків між елементами об'єкту пізнання, застосування окремої педагогічної технології та ефективністю її реалізації у майбутній фаховій діяльності.

4. *Підпорядкованості*. Він відображає ієрархічну структуру інформації щодо засвоєння освітніх компонент диригентсько-хорового циклу: хорознавства, хорового класу, диригування та практикуму роботи з хором. Дотримання його дає можливість прослідкувати причини виникнення і характер розвитку об'єкту вивчення – процесу фахової підготовки студентів на основі особистісного підходу.

5. *Відповідності технології навчання характеру й закономірностям пізнавальної та майбутньої практичної діяльності*. Констатує важливість відповідності технології навчання характеру практичної діяльності, до якої готується майбутній учитель музичного мистецтва; звертає увагу на необхідність відповідності закономірностям сприйняття, пам'яті, музичного мислення тощо. Вербалізуючи свої принципи, цінності, ідеали, переживання та прагнення в процесі засвоєння освітніх компонент Хорознавство та Хорове диригування, він на розумовому і емоційному рівні долучає всіх суб'єктів діалогу до сутності своєї особистості, цим самим сприяє її удосконаленню, а засвоєні раніше знання фактично мають подальше їх відтворення на заняттях з Хорового класу та Практикуму роботи з хором.

КАРТКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

З ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ «ХОРОВЕ ДИРИГУВАННЯ»

ПІБ студента.....

Курс .....

1. У запропонованій партитурі поміркуйте:

а) над труднощами виконання ритмічного, динамічного та агогічного ансамблю;

б) проставте і порівняйте логічні наголоси поетичного та музичного текстів.

2. Визначте:

а) тип співочої атаки та дихання даної хорової партитури;

б) діапазон і теситуру кожної партії й хору в цілому;

в) прийоми та стиль хорового викладу.

3. Назвіть:

а) найбільш складні, на вашу думку, в інтонаційному відношенні фрагменти партитури (конкретно такти);

б) засоби подолання цих труднощів;

в) прийоми звуковедення під час співу та диригування.

4. Представити стислий план репетиційної роботи над хоровою партитурою.

Перевірив

ПІБ викладача

Питання колоквіуму з «Хорового диригування»

1. Що таке диригування? Чим відрізняється диригування від тактування?
2. У чому полягає принципова відмінність диригування від інших видів музичного виконавства?
3. Назвіть позначення та метроном дуже швидких, дуже повільних, помірно швидких та помірно повільних темпів.
4. Назвіть сім основних компонентів музичного звучання.
5. Які ви знаєте властивості диригентського жесту?
6. Що є диригентським апаратом?
7. Розкажіть про основну диригентську позицію.
8. Які ви знаєте положення рук під час диригування?
9. Опишіть позиції ніг диригента.
10. Опишіть положення голови диригента.
11. Покажіть прості метричні схеми тактування.
12. Що таке метр? Метрична схема?
13. Що таке розмір?
14. Які ви знаєте складні метри? Яким чином вони утворюються?
15. Які ви знаєте мішані метри? Яким чином вони утворюються?
16. Які розміри диригуються за дводольною схемою?
17. Які розміри диригуються за тридольною схемою?
18. Які розміри диригуються за метричною схемою «на раз»?
19. Які розміри диригуються за чотиридольною схемою?
20. Що таке «ауфтакт»? Назвіть його фази.
21. Покажіть ауфтакт в метричній схемі на 4: на першу долю; на другу долю; на третю долю; на четверту долю.
22. Покажіть ауфтакт на другу долю в дводольному метрі.

23. Покажіть ауфтакт на другу долю в тридольному метрі.
24. Що таке «зняття звуку»?
25. Покажіть зняття звуку на різні долі схеми: на 4, 3, 2.
26. Які ви знаєте види ауфтактів?
27. Які ви знаєте засоби виразності в музиці?
28. В яких планах (позиціях) розгортається диригентський жест?
29. Як залежить амплітуда жесту від темпу твору?
30. Які ви знаєте штрихи в диригуванні?
31. Які ви знаєте нюанси в диригуванні?
32. Що таке фермата?
33. Які види фермат ви знаєте? Як вони диригуються?
34. Поясніть роль кисті, передпліччя, ліктя, всієї руки диригента в зображенні жестом різних штрихів.
35. Покажіть диригентські рухи в момент переходу на новий темп.
36. Коротко охарактеризуйте жанри: органум, ричеркар, мотет, кондукт, магніфікат, мадригал, шансон.
37. Коротко охарактеризуйте жанри: опера, ораторія, кантата, хоровий концерт.
38. Розкажіть про принципи розташування виконавців у мішаному та однорідному складах.
39. Коротко розкажіть про відмінності видів хорових обробок: аранжування, транскрипція, гармонізація народної мелодії.
40. Як ви розумієте роль диригента в загальноосвітній школі та позашкільних закладах?

Анкета самооцінки власної діяльності диригента

(рекомендовано заповнити лист самооцінки після проходження практик)

Назва твору:

Автори:

---

1. Якою була мета вашої роботи з хором?

---

2. Оцініть якість хорового звучання:

---

3. Чи змогли Ви передати виконавцям за допомогою мануальної техніки художній образ даного хорового твору?

---

4. Чи змогли ви добитися майстерної своєї мануальної техніки? Яких саме її складових?

---

5. Що, на вашу думку, могло б сприяти покращенню вашої диригентської техніки?

---

6. Оцініть власні результати як диригента-хормейстера за 12-ти бальною шкалою оцінювання.

Додаток Е

Шоу-хор (англ. *Show choir*, або *естрадний хор*) – колектив виконавців, що поєднує у своїх виступах хоровий спів і хореографію, інколи в контексті певного сюжету.

Естрадні хори беруть свій початок у США в середині 1960-х, хоча точної дати появи першого естрадного колективу історики культури не беруться назвати. Дві групи гастрольних виконавців, зокрема The Young Americans в 1962, а потім Up with People в 1968, подорожували країною протягом 1960-х і 1970-х, представляючи нову концепцію колективу – шоу-хору. За їх прикладами згодом були створені подібні колективи на базі вищих навчальних закладів. Впливовими вважаються також колективи з університетів Індіани та Болл (Ball State University). Ці колективи вважаються каталізаторами появи естрадних хорів на Середньому Заході США у 1970-ті роки. В цей час обидві групи ведуть активну гастрольну діяльність в США і за межами країни.

Перший фестиваль естрадних хорів на базі навчального закладу був проведений католицькою школою єпископа Луєра (Bishop Luers High School) протягом 1974-го навчального року. Організатори відчули, що подібний фестиваль сприяє популяризації естрадних хорів, адже протягом одного дня велика кількість хорів отримує можливість виступити перед широкою аудиторією. Перемогу на цьому конкурсі здобув гурт «The 26th Street Singers», під орудою Ф. Річі Уолтона (F. Ritchie Walton), що представив новий тип представлення пісні і танцю на конкурсі. Замість традиційних музичних виступів свінг-хору, при якій хор займав статичне положення на сцені, що переможувались хореографічними постановками, колектив The 26th Street Singers представив серію пісень, виконання яких повністю було поставлене в танці – модерн, теп та інших танцювальних стилях.

Інновації Волтона виявилися настільки вдалим, що його колектив здобув 1974 року нагороду школи Луєра, і був багатьма визнаний як «батько» університетських шоу-хорів, завдяки якому «свінгові хори» почали перетворюватися на «шоу-хори». Наступного року завдяки кількості хорів, що взяли участь у фестивалі школи Луєра подвоїлася, головний приз знову взяв хор Уолтона. В 1976 головний приз дістався хору The Ambassadors з вищої школи міста Кармел. У 1979 20 шоу-хорів з Середнього Заходу США змагалися за головний приз, загальна кількість учасників досягла 600 студентів, яких приїхали підтримати близько 1 500 їх рідних.

В 1983 році місцева радіостанція PBS розпочала трансляцію виступів шоу-хорів по всій країні. З цих пір конкурси шоу-хорів почали розповсюджуватися по всій країні, зазвичай в період з листопада по квітень. В Україні першим хором подібного типу позиціонує себе колектив Alice White.

Короткий словник спеціальних термінів диригентської підготовки студентів-початківців на основі особистісно орієнтованих технологій навчання

1. **Авторські навчальні програми** - складова частина програмно-методичного забезпечення освітнього процесу навчально-виховного закладу. Для них характерні оригінальні концепції та зміст. Їх запровадженню передують експертиза, апробація, сертифікація тощо.
2. **Актуалізація** - перехід з потенційного стану в дію.
3. **Алгоритм** - конкретне розпорядження про виконане у певному порядку деякої системи операції, що призводить до вирішення всіх завдань даного типу.
4. **Апперцепція** - залежність кожного нового сприйняття від попереднього життєвого досвіду людини і від його психічного стану в момент сприйняття.
5. **Апробація** - іспит з метою підтвердження тієї чи іншої гіпотези в перебігу дослідження; дослідна перевірка.
6. **Аргумент** - судження, що спонукає до підтвердження правдивості іншого судження; доказ в цілому.
7. **Асоціативний ряд** - це набір елементів, пов'язаних один з одним якоюсь загальною ознакою, використовують як основний пояснювальний принцип.
8. **Аспект** - точка зору, під якою розглядається об'єкт (предмет) вивчення.
9. **Базова освіта** - суспільно необхідний рівень загальноосвітньої підготовки, який передбачає всебічний розвиток і ціннісно-етичну орієнтацію особистості, формування загальнокультурної основи її освіти, громадського та професійного становлення.
10. **Виховання** - ціленаправлений, організований процес створення умов і стимулювання особистості.
11. **Величне, піднесене** - естетична категорія, що виявляє сутність явищ, подій, процесів, які володіють великою суспільною сутністю, чинять вплив на життя людей, на долю людства.
12. **Внутрішнє і зовнішнє** - напрями реальності, які люди розрізняють як внутрішній та зовнішній світ. Внутрішнє - це духовний світ, зовнішнє - це світ природи, об'єктивні процеси, що проходять у суспільстві.
13. **Всебічний розвиток особистості** - таке засвоєння багатств соціальної культури, при якому життя кожної окремої людини перетворюється в цілісну діяльність, а кожна людина стає творчою особистістю.
14. **Гармонія** - рівнозначущість частин, їх взаємодія і взаємозбагачення в єдиному цілому; виступає як одна із умов і цілей освіти.
15. **Гідність** - поняття моральної свідомості, що виражає уявлення про цінність особистості, категорія етики, що відображає моральне відношення людини до самої себе та суспільства до індивіду.

16. **Гіпотеза** - система висновків, за допомогою якої на основі низки фактів чинять висновок про існування об'єкта, зв'язку або причини явища, причому цей висновок не слід визнавати абсолютно вірогідним; припущення, що потребує наукового доказу, перевірки, підтвердження.

17. **Готовність до інноваційної педагогічної діяльності** - особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії.

18. **Гуманізм** - сукупність поглядів, що відображують повагу до гідності і прав людини, його значущість, як особистості, піклування про благо людей, їх всебічного розвитку, про створення сприятливих для людини умов соціального життя.

19. **Гуманізація освіти** - пріоритетний напрям сучасної вищої педагогічної освіти, головна умова реалізації творчого потенціалу випускника вищого навчального закладу, формування його педагогічного мислення, професійної компетентності, гуманітарної культури.

20. **Деонтологія (педагогічна)** - наука про професійну поведінку педагога; професійна етика, що є гарантом довіри між учасниками діяльності і спілкування. Означає педагогічну компетентність, терпимість до інших людей і їх ідей, моральну відповідальність за прийняті рішення у навчальній і виховній діяльності.

21. **Діалог навчальний** - усне спілкування, розмова, обмін інформації педагога і учнів, учнів між собою.

22. **Диригент** – музикант, художник, який безпосередньо не виконує музичного твору, не видобуває музичних звуків, а тільки спонукає виконавців до їх відтворення.

23. **Диригентська практика** - специфічна професійно-педагогічна діяльність, що включає всі види практичної діяльності майбутнього вчителя музики в класній і позакласній роботі з музично-естетичного виховання учнів.

24. **Диригентська техніка** - це передусім безпосереднє відтворення, відображення диригентом музики, що виконується за допомогою рухів його рук; сума прийомів, що дозволяють диригенту передавати його наміри: необхідну "інформацію" про темп, ритм, метр, характер, динаміку; показ основних вступів інструментам або групам виконавців; свою трактовку твору.

25. **Диригування** - це не лише система м'язових рухів, а складний багатогранний комплекс факторів, система взаємодії диригента з музичним колективом виконавців.

26. **Дистанційне навчання** - навчання на відстані з використанням посібників, персональних комп'ютерів і мережі за допомогою різних платформ.

27. **Диференціація** - (від англ. Difference – «різниця, відмінність»), галузь педагогіки і психології, що вивчає індивідуальні і групові відмінності.

28. **Дослідницький підхід у навчанні** - сукупність методів і прийомів, що потребують від студентів самостійного пошуку істини, які відтворюють у навчанні наукові методи пізнання.
29. **Духовність** - 1) найвищий рівень розвитку та саморегуляції зрілої особистості, коли основними життєвими орієнтирами стають загальнолюдські цінності; 2) орієнтація людини на дії в благо навколишніх, пошук моральних абсолютів; 3) з християнської точки зору - сполученість людини у своїх вищих прагненнях з Богом.
30. **Естетика** - наука про закономірності естетичного освоєння людиною світу, про сутність і форми творчості за законами краси.
31. **Естетичне виховання** - педагогічно-ціннісна взаємодія вчителя-учня через спілкування з мистецтвом, природою й усім чуттєвим світом, що веде до гармонійного розвитку особистості на основі власної самоцінності.
32. **Завдання дидактичне** - конкретна ціль діяльності педагога по навчанню знанням, вмінням і навичкам, вихованню і розвитку учнів.
33. **Завдання пізнавальне** - навчальна конструкція, що містить умови і вимоги і стимулює пізнавальну діяльність учнів.
34. **Здібності** - в широкому розумінні - психічні властивості індивіда, що регулюють його поведінку і служать умовами його життєдіяльності.
35. **Естетичний смак** - здатність людини до сприйняття й оцінки краси.
36. **Естетичні орієнтації** - орієнтації особистості в навколишньому світі на основі цінностей.
37. **Індивідуалізація навчання** - така організація навчання, що дозволяє найбільш повно враховувати індивідуальні особливості кожного учня.
38. **Інновації** - вихід за межі нормативності.
39. **Інновації педагогічні** - введення в практику освіти нових підходів, що дозволяють більш ефективно вирішувати нагальні проблеми.
40. **Інтеграція** - (від лат. Integration – «поповнення, відновлення»), об'єднання в ціле будь-яких окремих частин.
41. **Інтегральний урок** - (від лат. Integralis – «цілісний, єдиний неподільний»), заняття, що полягає в об'єднанні зусиль викладачів різних предметів у його підготовці й проведенні, а також в інтеграції знань про певний об'єкт вивчення, що здобувається засобами різних навчальних дисциплін. Їх класифікують за змістом і дидактичною метою. Розрізняють гуманітарні, природничо-математичні, змішані заняття. Кожне з них, залежно від передбачуваної дидактичної мети, можна віднести до однієї з груп: уроки здобуття нових знань, уроки систематизації та узагальнення знань, комбіновані уроки.
42. **Інтелект** - (від лат. Intellectus – «розуміння, збагнення»), розумові здібності людини.
43. **Інтерактивна програма** - комп'ютерна програма, що працює у режимі діалогу з користувачем.
44. **Інтуїція** - (від лат. Intuition – «прискіпливо дивитися»), здібність досягнення істини шляхом безпосереднього її бачення, минаючи рефлексію. Близька за своїм

станом натхненню, духовному баченню, одкровенню; має витoki в несвідомому шарі психіки людини.

45. **Інтуїція педагогічна** - швидке, миттєве прийняття вчителем педагогічного рішення, засноване не на розвернутому аналізі, а на передбаченні подальшого розвитку ситуації. Вдосконалюється на основі необхідних знань і досвіду. Наявність педагогічної інтуїції обумовлює здатність учителя до педагогічної імпровізації.

46. **Інформатизація** - організований соціально-економічний і науковотехнічний процес створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб на основі формування і використання інформаційних ресурсів за допомогою застосування сучасних інформаційних технологій і розвиненою інфраструктури.

47. **Інформатизація освіти** - створення як для педагогів, так і для тих, хто навчається сприятливих умов для вільного доступу до культурної, навчальної та наукової інформації.

48. **Інформаційні процеси** - процеси збору, обробки накопичення, зберігання, пошуку і розповсюдження інформації.

49. **Інформаційні ресурси** - окремі документи і масиви документів, документи і масиви документів в інформаційних системах(бібліотеках, архівах, фондах, банках та інших інформаційних системах).

50. **Інформаційна система** - упорядкована сукупність документованої інформації і інформаційних технологій.

51. **Інформаційна технологія** - в одних випадках трактується як способи і засоби збору, обробки і передачі інформації для отримання нових відомостей про об'єкта, що вивчається, в інших - сукупність знань про способи і засоби роботи з інформаційними ресурсами.

52. **Інформаційна технологія навчання** - це педагогічна технологія, що застосовує спеціальні способи, програмні і технічні засоби(кіно, аудіо і відеотехніку, комп'ютери, телекомунікаційні сіті) для роботи з інформацією.

53. **Інформація** - відомості про предмети, факти, події, людей, явища та процеси поза залежністю від форм їх подання, які можуть бути записані на матеріальному носії.

54. **Кваліфікація** - (від лат. Qualis – «який, якої якості» та Facio – «роблю»), ступінь та вид професійної виучки працівника, наявність у нього знань, умінь та навичок, потрібних для виконання певної роботи.

55. **Когнітивний** - раціональний, інтелектуальний, пов'язаний з пізнанням.

56. **Компетентність** - (від лат. Competo – «взаємно прагну, відповідаю, підходжу»), властивість, що передбачає наявність достатніх знань в певній області, з чим-небудь добре обізнаний, тямучий.

57. **Комп'ютерні засоби навчання** - програмні комплекси, що застосовуються у навчальних закладах, відносно доступні: текстові і графічні редактори, засоби для роботи і підготовки комп'ютерних презентацій, складні, іноді вузькоспеціалізовані: системи програмування, системи управління базами даних, пакети символної і статистичної обробки даних.

58. **Користувач** - суб'єкт, що звертається за одержанням необхідних йому інформаційних ресурсів або інформаційних технологій.
59. **Креативність** - (від лат. Creatio – «створення»), рівень творчої обдарованості, здатності до творчості, уміння приймати нестандартні рішення.
60. **Культура** - (від лат. Cultura – «вирощування, обробляння»), сукупність матеріальних і духовних цінностей, що створюються людством у процесі суспільно-історичної практики і характеризуються історично досягнутим рівнем розвитку суспільства.
61. **Майстерність педагогічна** - високий рівень оволодіння педагогічною діяльністю, що забезпечує її позитивні результати.
62. **Масові комунікації** - процес поширення, розповсюдження інформації(знань, духовних цінностей, моральних і правових норм) за допомогою технічних засобів(друку, радіо, кінематограф, телебачення, відео)на чисельно більші аудиторії.
63. **Метод** - (від грец. Methodos – «шлях до чого-небудь»), засіб досягнення цілей, певним чином упорядкована діяльність.
64. **Методологія** - сукупність прийомів дослідження, що застосовуються у науковій діяльності.
65. **Модуль навчальний** - частина курсу, великий блок навчального матеріалу, методично опрацьований і запропонований учням для самостійного вивчення.
66. **Мистецтво** - специфічна форма суспільної свідомості і людської діяльності, що репрезентує собою віддзеркалення дійсності у художніх образах, один із важливих способів естетичного пізнання світу.
67. **Навички** - дії, що в результаті довготривалого повторення стають автоматизованими.
68. **Натхнення** - стан людини, сприятливий для різноманітних видів творчої діяльності.
69. **Нові інформаційні технології** - сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, збереження, опрацювання, передавання інформації за допомогою комп'ютерів і комп'ютерних комунікацій.
70. **Освітня технологія** – послідовність діяльностей і операцій моделювання, реалізації, діагностики, ефективності, корекції процесу навчання.
71. **Особистісно орієнтована технологія** – це освітня технологія, головною метою якої є взаємний та плідний розвиток особистості педагога та його учнів на основі рівності в спілкуванні й партнерства в спільній діяльності.
72. **Особистісно орієнтована технологія навчання** – тип технології, що моделює ефективні та раціональні шляхи освоєння конкретного навчального предмета на основі зорієнтованої особистості.
73. **Особистість** - людина в якості соціального індивіда, індивіда як члена суспільства.
74. **Принцип** - (від лат. – Principium – «основа, першопочаток»), керівна ідея, основне правило поведінки.
75. **Проектування** - процес розробки реальних або умовних проектів перетворень у навчанні; виступає в якості одного з активних методів у навчанні.

76. **Психологія творчості** - область психології, що досліджує закономірність створення людиною нового, оригінального в науці, мистецтві, різних видах трудової діяльності.
77. **Розвиток** - істотний, суттєвий рух, зміни у часі.
78. **Самоактуалізація** - (само... і лат. Actualis – «дійсний, справжній») прагнення людини до найповнішого виявлення, розвитку і реалізації своїх особистісних можливостей. С. передбачає сприятливі соціально-історичні умови і відповідне виховання.
79. **Самосвідомість** - виділення людиною себе із об'єктивного світу, усвідомлення і оцінка свого відношення до світу, себе як особистості, своїх вчинків, дій, думок, почуттів, бажань і інтересів.
80. **Світогляд, світорозуміння, світовідчуття** - сукупність поглядів, уявлень про навколишній світ, оснований на емоційному та інтелектуальному його сприйнятті.
81. **Системний підхід** - методологічне направлення в науці, основне завдання якого полягає в розробці методів дослідження та конструювання складноорганізованих об'єктів - систем різних типів і класів.
82. **Стандартизація** - встановлення і застосування правил з ціллю упорядкування діяльності у певній галузі на користь і за участю всіх зацікавлених сторін.
83. **Суб'єкт** - людина, що пізнає зовнішній світ (об'єкт).
84. **Сугестивність** - активний вплив на уяву, емоції, підсвідомість за допомогою звукових, ритмічних, образних асоціацій.
85. **Творчість** - процес людської діяльності, який створює якісно нові матеріальні і духовні цінності.
86. **Тезаурус** - систематизований набір даних про яку-небудь галузь знання.
87. **Темперамент** - (від лат. Temperamentum – «належне співвідношення частин»), сукупність індивідуальних особливостей особистості, яка характеризує динаміку її психічної діяльності.
88. **Технологія** - (від грец. Techne – «ремесло, майстерність, мистецтво» і Logos – «наука, закон»), наука про майстерність.
89. **Технологізація** - неухильне дотримання змісту і послідовності етапів впровадження нововведень.
90. **Художній метод** - історично обумовлений, специфічний спосіб відображення життя, реальності і відбиття естетичних відносин людини до світу, спосіб осмислення і переробки дійсності в образи мистецтва.
91. **Художній образ** - форма відображення(відтворення) об'єктивної дійсності в мистецтві з позиції певного естетичного ідеалу.
92. **Художня мова** - сукупність правил і систем знаків, за допомогою яких відбувається комунікація - передача інформації.
93. **Ціль (педагогічні цілі)** - передбачення в свідомості результату, на досягнення якого направлені певні дії.
94. **Цінність** – позитивна значимість предмета чи явища для людини.

95. **Ціннісні орієнтації** - специфічні визначення об'єктів навколишнього світу, які виявляють їхні позитивні або негативні значення для людини і суспільства.
96. **Евристика** - (від грец. – *Heurisko* – «відшукую, відкриваю»), наука, що вивчає творчу діяльність, методи, які використовуються для відкриття нового і в навчанні.
97. **Евристичні методи** - дозволяють прискорити процес вирішення завдань.
98. **Експеримент** - (від лат. – *Experimentum* – «спроба, дослід»), дослідження яких-небудь явищ шляхом активного впливу на них за допомогою створення нових умов, що відповідають цілям дослідження, або через зміни направлення процесу в потрібному напрямку.
99. **Естетика** - (від грец. – *Aisthetikos* – «чуттєвий, почуття»), наука про закономірності естетичного засвоєння людиною світу, про сутність і форми творчості за законами краси.
100. **Естетичні почуття** - емоціональний стан, який виникає в процесі естетичного сприйняття дійсності чи твору мистецтва.

Словник найбільш уживаних музичних термінів

Accelerando (аччелерандо)	- прискорюючи
Adagio (адажіо)	- повільно
Ad libitum (ад лібітум)	- за своїм розсудом, за бажанням
Agitato (аджітато)	- збуджено, схвильовано
Alla (алла)	- у роді, у характері
Alla breve (алла бреве)	- у короткій манері, скорочено
Allargando (алларгандо)	- розширюючи, сповільнюючи
Allegretto (аллегретто)	- дещо повільніше, ніж <i>allegro</i> і більш скоро, ніж <i>andante</i>
Allegro (алегро)	- скоро
Andante (анданте)	- не кваплячись, спокійно
Andantino (андантіно)	- швидше, ніж <i>andante</i> , але повільніше, ніж <i>allegretto</i>
Animato (анімато)	- натхненно, жваво

Appassionato (аппасьонато)	- пристрасно
Assai (ассаи)	- вельми, дуже
A tempo (а темпо)	- в колишньому темпі
Cantabile (кантабіле)	- співучо
Coda (кода)	- кода (кінець)
Comodo (комодо)	- легко, без зусиль
Con anima (кон аніма)	- з почуттям
Con grazia (кон грація)	- граціозно, витончено
Con moto (кон мото)	- з рухом
Con spirito (кон спірито)	- натхненно
Crescendo (крещендо)	- поступово збільшуючи силу звучання
Da capo al fine (да капо аль фіне)	- повторити з початку до кінця
Diminuendo (димінуендо)	- поступово затихаючи
Divisi (дивізі)	- поділ хорової партії на 2 та більше голосів
Dolce (дольче)	- м'яко, ніжно
Energico (енерджіко)	- енергійно, сильно
Espressivo (еспрессіво)	- виразно, експресивно
Fine (фіне)	- кінець
Forte (форте)	- голосно
Fortissimo (фортіссімо)	- дуже голосно
Furioso (фуріозо)	- люто, несамовито
Giocoso (джокозо)	- радісно, весело
Giusto (джусто)	- точно, пропорційно, не відхиляючись від метру і темпу

Glissando (гліссандо)	- гліссандо
Grandioso (грандіозо)	- грандіозно, велично
Grazioso (граціозо)	- граціозно
Grave (граве)	- вагомо, значно
Imitando (імітандо)	- наслідуючи, імітуючи
Incalzando (інкальцандо)	- прискорюючи
Largetto (ларгетто)	- дещо швидше, ніж largo, але повільніше, ніж andante
Largo (ларго)	- широко
Legato (легато)	- зв'язно
Leggero (леджеро)	- легко
Lento (ленто)	- повільно
Listesso tempo (лістессо темпо)	- той же темп
Maestoso (маестозо)	- урочисто, велично
Marcato (маркато)	- виділяючи, підкреслюючи
Marcia (марча)	- марш
Marciale (марчале)	- маршоподібно
Meno (мено)	- менш
Meno mosso (мено мосо)	- повільніше, менш рухомо
Moderato (модерато)	- помірно
Molto (мольто)	- дуже
Morendo (морендо)	- завмираючи
Ossia (оссіан)	- або, тобто
Pesante (пезанте)	- вагомо
Piu (піу)	- більш

Piu mosso (піу мосссо)	- більш рухомо
Poco (поко)	- трохи
Poco allegro (поко алегро)	- не дуже скоро
Poco a poco (поко а поко)	- поступово, потроху
Poco meno (поко мено)	- трохи менше
Poco meno mosso (поко мено мосссо)	- трохи менш рухомо
Poco piu (поко піу)	- трохи більше
Poco piu mosso (поко піу мосссо)	- трохи більш рухомо
Portamento (портаменто)	- ковзний перехід одного звуку до іншого
Possible (поссібіле)	- можливий, можливо
Presto (престо)	- дуже швидко
Prima (прима)	- перша
Non troppo (нон троппо)	- не надто
Rallentando (раллентандо)	- уповільнюючи
Risoluto (різолюто)	- рішучо
Ritardando (рітардандо)	- затримуючись
Ritenuto (рітенуто)	- уповільнюючи, стримуючи
Rubato (рубато)	- ритмічно вільне виконання
Scherzo (скерцо)	- скерцо
Scerzoso (скерцозо)	- жартівливо, грайливо
Secco (секко)	- уривчасто, різко
Semplice (семпліче)	- просто, природно

Sempre (семпре)	- весь час, постійно
Sforzando (сфорцандо)	- раптовий акцент
Simile (сіміле)	- точно як раніше
Sostenuto (состенуто)	- стримано
Spirituoso (спіритуозо)	- із захопленням, піднесенням
Staccato (стаккато)	- уривчасто
Stringendo (стрінджендо)	- прискорюючи
Subito (субіто)	- раптово
Tempo (темпо)	- темп
Tempo primo (темпо прімо)	- первісний темп
Tenuto (тенуто)	- витримано
Tranquillo (транкуїлло)	- спокійно
Troppo (троппо)	- занадто
Tutti (тутті)	- оркестр або хор виконують разом (у цілому складі).

Науково-методичне видання

**Особистісно орієнтовані технології навчання
у диригентській підготовці студентів-початківців**

Методичні рекомендації

Надруковано з оригінал-макета автора

Підписано до друку .... Формат 60х90/16. Ум. друк. арк. 3.8.
Обл. вид. арк. 2.0. Друк
Гарнітура Times New Roman.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана
Франка
м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40
електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua

Цюряк І. О., Роговська Є. В., 2022